

Szegedi Tudományegyetem
JGYPK Gyógypedagógus-képző Tanszék
Gyógypedagógia BA

Témavezető: Ladányi Lili
Külső konzulens: Kálló Veronika

Oláh Noémi

**Verziók: drámafoglalkozások intellektuális
képességzavarral élő felnőttek részére**

2024.11.

Tartalomjegyzék

1. Bevezető	4
2. Elméleti háttér áttekintése	7
2.1. A dráma jelentése és relevanciája az emberi fejlődésben, nevelésben	7
2.2. A színház gyökerei	8
2.3. A drámapedagógia gyökerei	9
2.4. A drámapedagógia helye az oktatásban ma	10
2.5. Két releváns nemzetközi kutatás.....	10
2.6. Értelmi akadályozottsággal élő felnőttek jellemzői	14
3. A kutatás célkitűzéseinek megfogalmazása	17
3.1. Kutatási kérdések	18
4. Az alkalmazott kutatási módszerek	19
5. Saját tapasztalatok intellektuális képességgal élő felnőttekkel végzett drámafoglalkozásokkal kapcsolatban	21
5.1. A tapasztalatok elhelyezése a kutatásban	21
5.2. Tapasztalataim a Baltazár Színház nyári táborában.....	22
5.3. Tapasztalataim a MáSzínházban.....	24
5.4. Két longitudinális vizsgálat intellektuális képességgal élő felnőttek körében, Playback improvizációs színház technikával a fejlesztő hatás tükrében.....	28
5.4.1. Mi az a playback improvizációs színház?	28
5.5. A három tapasztalat tanulságai	32
6. Saját kísérlet: drámafoglalkozások nappali intézményekben	35
6.1. Csoportbemutató: budapesti nappali otthon	35
6.2. Foglalkozások a budapesti nappali otthonban	35
6.3. Csoportbemutató: szegedi nappali otthon.....	37
6.4. Foglalkozások a szegedi nappali otthonban.....	39
7. Kutatási eredmények összefoglalása és reflektálás a kutatási kérdésekre.....	45
7.1. Milyen bevált hazai gyakorlatok léteznek drámafoglalkozásokra intellektuális képességgal élő felnőttek részére és miképpen azok szakmai szempontjait?	45
7.2. Hogyan tudjuk adaptálni a drámagyakorlatokat az intellektuális képességgal élő felnőtt személyek sajátosságainak figyelembevételével? Milyen szempontokat kell figyelembe vennünk és miképpen építhetünk egy drámafoglalkozás megtervezésekor?	46
7.3. Milyen hatással vannak a résztvevőkre a drámafoglalkozások az általános és aktuális hangulat, szociális élet, önkifejezés, kommunikációs készségek tükrében?	48
7.4. Milyen hatással vannak a munkatársakra a foglalkozások; a munkahelyi légkör, motiváció, kollégákkal és ellátottakkal való kapcsolat tükrében?	49

7.5.	Mely tulajdonságokkal kell rendelkezünk intellektuális képességzavarral élő, nagykorú személyek részére tartott drámafoglalkozások vezetéséhez?	50
8.	Összefoglalás és jövőbeli kitekintés	52
9.	Köszönetnyilvánítás.....	54
10.	Irodalomjegyzék	56
11.	Mellékletek	59
11.1.	Interjúbeszélgetés a szegedi nappali otthon résztvevőivel a foglalkozások után	59
11.2.	Interjúkérdések.....	70
11.2.1.	Nappali otthon munkatársi kérdőív	70
11.2.2.	Résztvevői kérdőív.....	71
11.3.	Szülői beleegyező nyilatkozat.....	73
11.4.	Plágium – Nyilatkozat	74
11.5.	Nyilatkozat mesterséges intelligencia igénybe nem vételéről	75

1. Bevezető

Waldorf iskolás diákként lehetőségem nyílt két „Évesmunka” elkészítési folyamataiból tapasztalatot szerezni azzal kapcsolatosan, hogy milyen folyamatok érlelődnek meg egy önálló kutatás elkészítése során; nyolcadik és tizenkettedik osztályban egy olyan témát kellett választanunk, mellyel egy éven keresztül foglalkozunk önállóan -illetve konzulensek támogatásával-, majd ebből dolgozatot írni, végül egy 45 perces előadást tartani. A tizenkettedik évfolyamban elkészített kísérletem vetette el a magját jelen dolgozat gondolatának: 2020-21-ben idősseknek szerveztem drámaszakkört, amely a vártnál is mélyebbre ágyazódó, új tudást hagyott bennem. A COVID vírusjárvány okán fellépő korlátozások ideje alatt különösen érdekes volt drámajátékokat játszani azzal a populációval, akik akkoriban a legnagyobb félelemben, izolációban éltek. Ebben az időben kezdett el érdekelni a dráma terápiás hatása, amely, meglátásom szerint, fokozottan eredményes tud lenni olyan közösségekben, ahol a szociális kapcsolódások fokozottan nehezítettek.

A fent írt előzetes tapasztalataim motiváltak jelenlegi kutatási témám megjelölésére, mely a drámagyakorlatok adaptálási lehetőségeit vizsgálja értelmileg akadályozott személyek körében. Számos kutatás bizonyította már a drámafoglalkozások gyógyító, komplex személyiségfejlesztő hatását bármely szociokulturális, biológiai, etnológiai háttérrel rendelkező csoportoknál (DICE Konzorcium, 2010). A 2.5. alcím alatt bővebben kifejtem azon kutatásokat, melyek leírhatóvá teszik, hogy a drámajátékok nagyban hozzá tudnak járulni a realisabb énkép, önértékelés, az önbizalom fejlesztéséhez, továbbá elősegítik a társas kapcsolatok kialakításának és elmélyítésének képességét, valamint az adaptációs készség fejlődését (DICE Konzorcium, 2010). Ezen készségek birtoklása pedig fokozottan szükséges olyan ember számára, aki intézményes keretek között tölti a mindennapjait; egy közösség - vagy gondozója által meghatározott- rutinokat követ egész életében.

Mind ezek ellenére, hazánkban nem sok olyan intézmény található, ahol drámapedagógiai fejlesztésben részesül az itt tárgyalt népesség felnőtt korosztálya (Bernát & Kozma, 2017). Miközben gyógypedagógus szakmánk mottójaként lebeg az egyetemeink falai közt a mondat: „A bölcsőtől a sírig” tart a munkánk, a felnőttek foglalkoztatását, fejlesztését illetően hatalmas hiány tátong az ellátórendszerben (Könczei, 2002). Ezen okból kifolyólag látom témám relevanciáját és aktualitását. Bár hazánkban nem sok gyakorlat létezik a drámafoglalkozások bevezetésére nagyobb intézményeknél (Bernát & Kozma, 2017), mégis volt szerencsém felnőttek számára fenntartott lakóotthonokban különböző drámafoglalkozásokon részt venni,

amelyek igazolták számomra a fent írt hipotézisemet. Nem csupán felszabadult, örömteli arcokat zártam a szívembe egy-egy foglalkozás alatt. Arra is figyelmes lettem, hogy egy ilyen alkalommal olyan vonásai mutatkozhatnak meg a személyiségnek, melyek máskor láthatatlanok. A szeretetteljes figyelmesség, az empátiás készség, lenyűgöző figyelem, feladattartás, alkalmazkodó készség jellemző a foglalkozás résztvevőire, amit az őket gondozó munkatársak megdöbbenve néznek (saját elmondásuk alapján. Bővebben: 6.4. és 8. fejezet). Éppen ezért fontos egy intézményvezetőnek, hogy a foglalkozásokba betekintést nyerjenek az intézményi dolgozók is; hogy új oldalait ismerhessék meg az ellátottjaiknak. E gondolat jelen kutatás egyik alapvető inspiráció forrását adta, hiszen minden olyan szakembernek, aki gyógypedagógiai populációval foglalkozik, elengedhetetlen azon képesség birtoklása, hogy az ellátott személy pozitív tulajdonságait meglássa és azokból kiindulva építse fel munkáját (Kereszty, 2012).

Személyes tapasztalataimra alapozva, szerencsére több fogyatékosággal élők nappali és bentlakásos ellátásáról gondoskodó intézményt tudok említeni, ahol valamilyen formában jelen van a színjátszás. Ezen intézmények azonban civil szervezet által fenntartottak, és valamennyi a lehető legoptimálisabb ellátást biztosítja lokális szinten az érintett családok számára. Véleményem szerint kívánatos volna, hogy a szélesebb körű, állami fenntartás alatt álló szociális háló kitelepülései is minél több terápiás eszközt építsenek be a működésükbe. Hiszen az emberi fejlődés nem áll meg az oktatási rendszerből való kikerüléssel, és az optimális életminőség érdekében folyamatos fejlődési lehetőségekre van szüksége minden emberi lénynek. Azt gondolom, hogy ennek a gondolatnak a manifestációja egyértelműen hozzájárulna ahhoz, hogy a hozzátartozók, gondviselők kevesebb lelkiismeretfurdalás nélkül bízzák a szociális ellátórendszerre szeretteiket, ahogy azt jelenleg sok érintett család tapasztalja (Lépjünk, hogy léphessenek, 2022). Ebből kifolyólag foglalkoztat oly annyira, hogy a felnőttek ellátásával foglalkozó intézményekben megvalósuló drámapedagógiai foglalkozások milyen változásokat hoznak a résztvevők és az intézmény életében. Feltételezem, hogy javulnak a társas kapcsolataik, feloldódhatnak konfliktusok, mélyebb kötődések alakulnak ki, kevesebb agresszív megnyilvánulás történik, ami hozzájárul az ottdolgozók munkahelyi légkörének javulásához és a kiegészítő enyhítéséhez is. Így nem csak rehabilitáció, habilitáció lehet a cél, de a prevenció is. Véleményem szerint ez a fejlesztő hatás a legfontosabb problematika, hiszen értelmi fogyatékosággal élő emberek szociális abilitása nagy szerepet kell, hogy kapjon, nem csupán akkor, ha a diákok, de akkor is, ha felnőttek intézményéről gondolkodunk a gyógypedagógiai munkában. A szociális kompetenciák fejlesztése fokozott hangsúlyt kapott,

amikor jelen munka felépítéséhez elengedhetetlen szakirodalmat tanulmányoztam, illetve a kísérlet során is igyekeztem e szempontnak a legnagyobb teret biztosítani a drámafoglalkozások megvalósításában.

A kutatásom elméleti háttérét alátámasztó szakirodalmak, korábbi kutatások ismertetésével, illetve alapfogalmak tisztázásával vezetem fel kutatási témámat. A drámapedagógia elméleti háttérének áttekintése elengedhetetlen ahhoz, hogy indokolhassam annak relevanciáját a vizsgált populáció körében is. Ezután leírom kutatási kérdéseimet, hipotéziseimet, melyekre a dolgozat végén reflektálok. Elemző, összehasonlító módon ismertetem a Baltazár Színház, a Mászínház munkáját, ahol lehetőségem nyílt személyes tapasztalatszerzésre is. Ezen inkluzív színházakat összehasonlítom vidéki lakóotthonokban, több évig megvalósult drámafoglalkozásokkal, a foglalkozások vezetőjével készült interjú tükrében. A dolgozat második felében foglalkozom saját kísérletemmel, melyet egy budapesti nappali otthonban végeztem egy alkalommal, illetve egy szegedi nappali otthonban, egy hónapon keresztül, heti egyszer másfél órás drámafoglalkozások keretében. A résztvevőktől és dolgozóktól kaptam visszajelzések, a látott gyakorlatok és reflektív naplókra alapozva foglalom össze a kutatási eredményeket. A dolgozat fókuszára helyeződik, hogy milyen játék adaptációs módokra, differenciálási lehetőségekre van szükség egy drámafoglalkozás megtervezésekor, intellektuális képességzavarral élő résztvevők számára.

Kutatásom átfogó képet nyújthat nem csupán a drámapedagógia relevanciájáról a gyógypedagógiai népesség körében, hanem rámutathat annak lehetőségére is, hogy nagyobb hangsúlyt kapjon a drámaterápiás módszerek gyakorlati alkalmazása hazánkban. Nem titkolt és legfontosabb célom, hogy a kutatásnak látható eredménye szülessen a világban; egyrészt terjesszem a drámafoglalkozások erejét, hatásosságát, eszköztárát. Másrészt, hogy minél több szép élményt legyek képesek adni az érintett személyeknek, illetve, hogy kicsit hozzájárulhassak fejlődésükhöz.

2. Elméleti háttér áttekintése

2.1. A dráma jelentése és relevanciája az emberi fejlődésben, nevelésben

A dráma –görög eredetű szó- cselekvést, tevékenységet jelent. A művészeti irányzatok között talán a dráma gyakorlása során nyílik a legexplicitebb módon lehetősége a résztvevőknek a közös alkotás örömét átélni. A színház nyelvét magára öltő drámajátékok, vagy maga a misztikus „színházcsinálás”, éppen ezért átfogóan fejleszti a személyiséget, különös tekintettel a társas kapcsolatok alakításához szükséges kompetenciákra (DICE Konzorcium, 2010; Pinczésné, 2003).

A drámaórák és a színházi nevelés eszközei lehetőséget nyújtanak olyan kulcskompetenciák fejlesztésére, amelyekre az élet minden területén szükségünk van és amelyek szerencsére egész életen át fejleszthetők (Etrl, 2017). A drámapedagógiának ezért éppen annyira helye van a felnőttképzésben, mint az iskolában: fejleszti a szociális készségeket, a társadalmi beilleszkedéshez elengedhetetlen normák begyakorlására is alkalmasak lehetnek a dramatikus (szerep)játékok (Etrl, 2017). Ezen képességek jelenléte fokozottan jelentős a felnőtt fogyatékkal élő személyek körében, hiszen sok esetben egy zárt közösségbe kell beilleszkedniük és azzal együttműködniük egész életük során (Bernát & Kozma, 2017).

A szociális kapcsolódások, a társadalmi elfogadottság -és a csoporthoz tartozás érzése elengedhetetlen az egészséges mentális működésünkhöz, meglátásom szerint. Fontos, hogy a fogyatékossgal élő kisebbség képes legyen kifejezni igényeit és nehézségeit, valamint meg tudja osztani perspektíváit, ezáltal hozzájárulva a társadalom fejlődéséhez (Vissi & Papp, 2021). E manifesztálódásának érdekében alkalmazható a közösségi színház (Community-based theater), amely a társadalmi problémák feloldását, illetve az integráció megvalósulását hivatott segíteni az alkalmazott színház eszköztárán keresztül (Boehm & Boehm, 2003) Az alkalmazott színház fajtái rendkívül sokszínűek, ám mindegyik támogatja az ember önkifejező - ugyanakkor alkalmazkodóképességét, legyen szó akár pszichodramáról, közösségi, társadalmi, résztvevői, vagy play-back színházról. Annak ellenére, hogy egyre elterjedtebb ezen módszereknek a használata, intellektuális képességzavarral élő felnőttek számára még mindig nem sok lehetőség kínálkozik Magyarországon.

2.2. A színház gyökerei

A színház gyökereit nem véletlen, hogy ahhoz a korhoz kötjük, amikor kialakult a közösségformálás igénye az emberekben. Az élhető társadalomra, a szépségre, művészetek élvezetére, gyakorlására ösztönző közeg i. e. 5-4. században született meg, az ókori Hellaszban. Nem képezheti jelen kutatás tárgyát részletesebb kifejtése az ógörög színház működésének, a Dionüszosz ünnepeknek, a színházi műfajok kialakulásának, vagy az íróóriások és a színészek felsoroltatása. Arra szeretném fektetni a hangsúlyt, hogy milyen szerepet töltött be a közösség életében a színház, mivel lett több általa. A színházba járás ugyanis olyan jelenlétet kívánt a nézőktől, amely lényege a kritikai gondolkodás, vélemény alkotás volt, hiszen a theatron székénél látott darabokat zsűrizte a néző. A szellemi műveltség felső lépcsőfokának számított a színházba járás, ami, úgy gondolom, hogy rendkívül támogatandó, követendő értékrendet mutat. A színház a művészet egy olyan kiemelkedő ágazata, amely egyrészt képes involválni a többi ágazatot, másrészt, amelyben az ember közvetlenebb, aktívabb módon fejezheti ki belső világát, miközben néző és színész kapcsolatba kerül egymással -ahogy színészekkel való beszélgetések alapján tapasztaltam. Az állampolgárok aktivitásának fontosságához -avagy a demokratikus társadalmi rend kialakulásához-, jól kapcsolódik a színház reflektorfénybe kerülése és a drámapedagógia, mint önálló diszciplína, megszületése.

2.3. A drámapedagógia gyökerei

„Hallom: elfelejtem. Látom: emlékezem. Cselekszem: megértem” – tartja a régi, kínai közmondás (Tölgyessy, 2018). Olyan személyiségformáló pedagógiai irányzat, amely önálló döntésekre képes, azokért felelőséget vállaló ember formálását tűzi ki célul (Tölgyessy, 2018). A drámapedagógia gyakorlatilag ezen a megállapításon alapul és célja kettős lehet: egyfelől módszertani eszköztár bővítésképpen hatékony utakat nyithat bármely szaktanár számára az oktatói-nevelői munkában (Tölgyessy, 2018). Másfelől, önálló műveltségi területként átfogóan fejleszti a személyiséget, illetve -ahogy később alaposabban kifejtem- elvezet az iskolai teljesítmény javulásához is (DICE Konzorcium, 2010).

A drámapedagógia gyökerei hasonló kontextusból erednek, mint a színház megszületése. Már az Ógörög Birodalomban szerepet kaptak a játékok az oktatásban, ahogy Rómában, úgy Comenius iskoláiban is (Tölgyessy, 2018). A reneszánszban virágzott az iskolai színjátszás, mivel pozitív fejlesztő és nevelő hatásait ismerték fel e tevékenységnek. A reformpedagógiák megszületésekor több irányzat tette magáévá a színházi eszközöket. (Tölgyessy, 2018). A Rudolf Steiner elméletére épülő Waldorf -pedagógiában például a közösséget mozgató erők megtapasztalását célozva kap helyet a tantervben a színházi nevelés (*Magyar Waldorf Szövetség*, 2020). Saját tapasztalataimból merítve is elmondhatom, hogy milyen hatalmas hatással tud lenni egy osztályközösség minőségére egy-egy osztályszíndarab elkészítése. Ezen színházi nevelési formát (Theatre in Education) tanítási nevezi meg a szakirodalom (Tölgyessy, 2018). Ezen a ponton egy pillanat erejéig személyes megéléseimhez visszakapcsolódva jegyzem meg, hogy bár egy drámapedagógus szakember kezében a valódi hangsúly soha nem a produktumon van, hozzátartozik az úthoz a közös készülés, az alkotás öröme, a kollektív izgalom, a pozitív stressz átélése is. A színház a pillanat művészete, amelynek gyümölcse akkor születik meg, amikor megosztjuk hosszú, izgalmas munkánk útját a nézőkkel. A drámajátékok rendkívül pozitív hatással vannak az ön-és társismeretre, hiszen beleélve magunkat egy-egy szerepbe sajátmagunkra reflektálunk és saját, mélyből gyökerező személyiségjegyeinket hozzuk a felszínre (Tölgyessy, 2018). Ehhez elengedhetetlen a biztonságos közeg, amely megteremtésére szerencsére számos szakirodalom, drámagyakorlat elérhető magyar nyelven is (Gabnai, 2023).

2.4. A drámapedagógia helye az oktatásban ma

A dráma 1995 óta képezi a Nemzeti Alaptanterv részét. Az új tantárgy hiánypótlónak számított a többi művészeti terület között és olyan módszertani kultúrát kínált, amely nagy hasznára válhatott a magyar pedagógiának (Eck et al., 2020). A 21. századi társadalomban meghatározott nevelési célok átadásának kiemelkedő lehetőségét nyújtja a színház és dráma tantárgy. A tanulók jelentős fejlődést érhetnek el több téren; akár társas kapcsolatok alakításában, kommunikációs, kifejezési, befogadási, gondolkodási képességeik minőségi változását eredményezi a drámajátékok, a közös alkotás és az interpretáció gyakorlása (Eck et al., 2020). Gavin Bolton A drámaórák hozzájárulhatnak ahhoz, hogy kreatív, innovatív és egészséges harmóniára törekvő emberek gazdagítsák a társadalmunkat, akik rugalmasan képesek alkalmazkodni változó világunkhoz (DICE, 2010).

2.5. Két releváns nemzetközi kutatás

Nemzetközi szinten számos kutatás támasztotta alá a drámaoktatás relevanciáját bármely tanulócsoport, vagy közösség körében. A DICE (Drama Improves Lisbon Key Competences /A drámapedagógia hatása a lisszaboni kulcskompetenciákra) hazai gyökerű, ám nemzetközi kutatás hipotéziseként állt az, hogy vajon milyen pozitív hatásai lehetnek a tanítási drámának (Theater in Education) a lisszaboni kulcskompetenciákra. A nyolc kulcskompetencia közül ötöt emeltek ki a szerzők: anyanyelvi kommunikáció, a tanulás tanulása, személyközi, interkulturális és szociális kompetenciák, állampolgári kompetencia, vállalkozói kompetencia, valamint kulturális kifejezőkészség. Közel ötezer fiatal működött közre, akik fele kísérleti csoportként, drámafoglalkozásokon vett részt egy meghatározott időn keresztül. A kutatási alanyok rendkívül színes összetételűek voltak; a legkülönbözőbb státuszú, háttérű, 13-16 éves, tizenkét országból származó fiatalokból állították össze. A kísérleti csoport szignifikáns eltérést mutatott a kontrollcsoportéhoz képest; a foglalkozások hatására pozitív irányba változott az iskolai teljesítményük, kommunikációs képességük, kifejező -és befogadó készségük, empátikus képességük. Nőtt állampolgári aktivitásuk, javultak szociális kapcsolataik (DICE Konzorcium, 2010). E nagymintás, longitudinális vizsgálat bebizonyította, hogy elmondható, hogy a drámaórák beépítése az oktatási rendszerbe, hozzájárulhat a társadalom formálásához. Egy olyan társadalom felé kövezi ki az utat, ahol érvényesülhetnek a legújabb oktatáspolitikai ajánlások. Ezen ajánlások a jövő társadalmának igényeit veszik figyelembe, és e mentén határozzák meg a legfontosabb átadandó értékeket. (OECD, 2018.) A tárgyalt kutatás artikulálta és tényszerűsítette a drámatanárok és egyéb szakemberek korábbi erős sejtését,

hipotézisét, miszerint a drámafoglalkozások hozzájárulhatnak a magasabb foglalkoztatási rátához, a lemorzsolódó tanulók számának csökkentéséhez, az oktatás és képzés minden szintjének minőségbeli javulásához, a kultúra és az oktatás szorosabb kapcsolatához, aktívabb állampolgárok neveléséhez, toleránsabb, a kulturális sokszínűségre nyitottabb, kreatívabb, innovatívabb, versenyképesebb emberek neveléséhez (DICE Konzorcium, 2010). A kutatás összegzése így hangzik: „ha többször átélhetnék a tanítási színház és dráma kínálta élményeket, az nagyszerű és tartós hatással lenne a fiatalokra minden iskolában és ezért az egész társadalomra.” (DICE, 2010, p. 91).

Az alábbiakban szeretnék ismertetni egy másik olyan kutatást, melyből sokat tudott meríteni jelen vizsgálat is és amely egyike azon ritka szakmai beszámolóknak, melyek az értelmi fogyatékkal érintett emberek drámapedagógiájának hatásaival foglalkoznak. Az említett kutatást Izraelben végezte el a gyógypedagógus, drámapedagógus, drámaterapeuta szakemberekből álló kutatócsoport és a -magyarra fordítva- „Semmit rólunk nélkülünk!” elvre épülő PAR (Participatory Action Research) módszerét vizsgálták: olyan metódusokat, amelyek hozzáférhetőséget kínálnak a kisebbségnek számító populáció számára, hogy hallassák a hangukat, hogy kifejezzék igényeiket az őket is érintő közéleti kérdésekben (Anat et al., 2020). Ezen cél elérése érdekében kézenfekvőnek tartották a drámagyakorlatok alkalmazását, hiszen a drámagyakorlatokkal olyan közeget biztosítunk, ahol sokszínűen tudnak megnyilvánulni a résztvevők (Anat et al., 2020). A színház teret enged mind a verbális, mind a non-verbális kommunikációs formáknak, ami kiemelkedő előnyt jelent, ha a cél, hogy megismerjük az értelmi fogyatékkal élő társaink tapasztalatait, megéléseit a világról (Anat et al., 2020).

A „The socio-emotional world of adolescents with intellectual disability: A drama therapy-based participatory action research” (Anat et al., 2020) -magyarul: Az értelmi fogyatékkal érintett felnőttek szociális-emocionális világa: egy drámaterápián alapuló részvételi akció kutatás tizenegy, értelmi fogyatékkal érintett, alapvető kommunikációra képes, 14-18 éves részvételén alapult, akik tizenegy drámafoglalkozáson vettek részt. A foglalkozásokat egy-egy mélyinterjú előzte meg, amikor megismerkedhettek a résztvevők a foglalkozások vezetőjével és fordítva. Ezután elkezdődtek a 45 perces foglalkozások, amit egy előadással koronáztak meg, illetve egy visszatekintő alkalommal kerekítettek le. A foglalkozások felépítésében fő szempontként szerepelt, hogy a fiatalok gondolati-érzelmi világát megismerjük a felnőtté válással kapcsolatosan. Az ethnodramatherapy módszerre építkezve tervezték meg a foglalkozásokat. Stephen Snow (2017), kanadai egyetemi oktató munkatársaival fejlesztette ki az „ethnodramatherapy” (etnodráma-terápia) eljárást, mely célja a személyiség -és

csoportfejlesztés, valamint a megszólalás erősítése a kisebbségbe tartozó csoportokban (Anat et al., 2020). Snow értelmi fogyatékossgal élő felnőttekkel alkalmazta az etnodráma és drámaterápia egyesítéseként megszületett módszert és -jelen tárgyalt kutatáshoz hasonlóan- egy előadást hoztak létre a foglalkozások végére (Stephen et al., 2017).

A tárgyalt kutatásban résztvevők megtanultak számos szerepjátékot, egyéni és közös játékokat, manipuláltak különböző kellékeket, bábokat és megosztottak társaikkal személyes történeteket is a playback színházi módszeren keresztül (A playback improvizációs színház technikáról bővebben írok az 5.4-es fejezetemben). A foglalkozások alatt folyamatosan figyeltek a szakemberek arra, hogy a fókusz a résztvevők valódi igényein legyen; hogy náluk legyen a kontroll abban, hogy mit szeretnének projektálni belső világukból. A hetedik alkalmon a résztvevőknek kellett meghozniuk a döntést arról, hogy szeretnének -e egy előadást létrehozni. A többség lelkesedő, igenlő válasza után -és a többiek semleges válaszadásait is figyelembe véve- közösen határozták meg, hogy kiket hívnak meg a bemutatóra, hogy kiknek szeretnék megmutatni munkájukat. Kiderült, hogy a kívánt, megválogatott közönség a kortársaikból került ki, és nem vágytak a felnőttek figyelmére. Közösen megbeszélték, hogy mi legyen az előadás tematikája, mi jelenjen meg a színpadon. Az időkeretek miatt úgy döntöttek, hogy a foglalkozásokon feljött témákkal és a már gyakorolt játékokból állítanak össze egy csokorra valót, és mutatják be fél-improvizatív módon. A „huts and puppets” (kalapok és bábok) játék - a csoport kedvence – alkotta a performansz alapját, ezentúl volt, aki táncot szeretett volna lejtetni, mások a szuperhősös játékban (egy elvarázsolt szigeten az összes szigetlakó egy szupererővel rendelkezik) teljesedtek ki. Végül közös énekkel zárták az előadást. A nézők kitörő lelkesedéssel voltak jelen az előadáson, így őket is bevonták, ahol lehetett, egy interaktív bemutatót teremtve (Anat et al., 2020). A záró alkalommal, a visszatekintés, élményfeldolgozás során, valamennyi résztvevő kapott egy üres füzetet, amelybe bármilyen formában lejegyezhetette emlékeit (Anat et al., 2020).

Az eredmények értékelése során a kutatók arra a konklúzióra jutottak, hogy a drámapedagógia, az ethnodramatherapy, a Playback-színház, az alkalmazott színház eszköztárából válogatva, elősegíthetjük az értelmi fogyatékossgal élő fiatalok autoritását, kifejezőkészségét (Anat et al., 2020). A kutatási folyamat alatt több nehezítő tényezőbe ütköztek pont ezen területek gyengeségéből fakadóan; a kutatott népesség fokozottan hajlamos önállóságának feladására, másokra támaszkodásra és véleményformálásig csak kevesen jutnak el közülük (Anat et al., 2020). Annak köszönhetően, hogy a tanítási dráma (Theater in education) természetéből fakadóan rendkívül sokrétű attitűd és személyiségjegy jön felszínre, ezen belső működések jól

láthatóvá váltak a drámafoglalkozások alatt (Anat et al., 2020). Ezen működések megismerése célja volt a kutatóknak annak érdekében, hogy a vizsgált népesség saját hangja ne vesszen el a társadalomban. Ezzel kapcsolatosan első megállapítása volt a kutatóknak, hogy a résztvevőket nehéz volt aktivizálni, véleményformálásra sarkallni, saját megéléseiknek megosztására kérni. Kifejezetten nehezen fejezték ki érzelmeiket, sokszor nem ismertek megfelelő módot erre. Minden alkalommal visszajelezték a fiatalok, hogy hogyan érezték magukat aznap -ezt a megfelelő emotikon kiválasztásával tették. Ugyanakkor ennek megbízhatóságát megkérdőjelezték a kutatók: nem egyértelmű, hogy mennyire értették meg a feladatot, mennyire tudták előhívni a saját megéléseiket, vagy mennyire volt ez őszinte megnyilvánulásuk. A véleménykifejezésre használt módszer megkérdőjelezhető, mivel volt olyan, aki több emotikont jelölt meg, míg mások minden alkalommal ugyanazt választották (Anat et al., 2020). A második megállapítása a kutatóknak, hogy nehézségnek számít az önálló döntéshozatal a vizsgált népesség körében. Amikor a résztvevőket kérték meg, hogy hozzanak meg egy döntést, kifejezetten meglepődtek, mivel nem voltak hozzászokva, így sajnos gyakorlatuk sem volt abban (Anat et al., 2020).

A kutatók kíváncsiak voltak, hogyan viszonyulnak az autokrata figurákhoz a tinédzserek. Leírták, hogy a legtöbb résztvevő békésen követte a vezetők instrukcióit, azonban akadt olyan, aki lázongott, ismeretlen okból kifolyólag nem fogadta el a vezető legitimációját. A csoport nagy érdeklődést mutatott az olyan karakterek iránt, akik valamilyen erővel, hatalommal vannak felruházva: gyakran választottak maguknak olyan figurát, mint a mágus, rendőr, vagy valamilyen vezető (Anat et al., 2020).

Összességében a kutatási eredményeket sajnos nem tudták tisztán az érintett fiatalok megnyilvánulásaira alapozni, ezért figyelembe vették még a facilitátorok folyamatosan vezetett foglalkozási naplóját, az interjúkat a résztvevőkkel -illetve pedagógusaikkal, koordinátorukkal, pszichodráma terapeutájukkal, igazgatójukkal. A szakemberek is reflektáltak a felmerülő problémákra; megerősítették az érzelmkifejezés készségének gyengeségét, különbözően magyarázva azt; volt, aki a kognitív képességek gyengeségének tulajdonította, mások a szokás hatalmának, amit meg lehetne változtatni megfelelő gyakorlással. A negatív érzelm kifejezése fokozottan nehezen megy mindannyiunknak; egyszerűbb azt mondani, hogy „köszönöm jól”, mint megindokolni, hogy miért vagyunk valamilyen negatív érzelmi állapotban. Megértően reagáltak az autokrata személyek iránti fokozott érdeklődésre, hiszen a fiatalok nagyon sok utasítást kapnak mindennapjaikban (Anat et al., 2020).

Végső következtetésként lejegyezhető, hogy az értelmi fogyatékkal élő személyek önkifejezési gyakorlatának hiánya sajnos oda vezet, hogy kevésbé nyilvánulnak meg az őket érintő döntésekkel, problémákkal kapcsolatban is. Ennek kikerülése érdekében próbálnak a kutatók PAR módszereket alkalmazni kutatásaik során, amikor a kisebbségi csoportot is involválják a kutatásba. Bár az ilyen típusú kutatások megbízhatósága megkérdőjelezhető, vagy könnyen célt téveszthet, az alkalmazott színház kínálta színes eszköztár jól alkalmazható megoldási utakat kínál erre a problémára is (Anat et al., 2020).

A kutatás eredeti célja annak feltárása volt, hogy hogyan küzdenek meg az értelmifogyatékkal élő fiatalok a felnőtté válás útján felbukkanó akadályokkal. Az előzetes mélyinterjúkból azonban kiderült, hogy ezt a kérdést nem igazán tudják értelmezni, vagy kifejezni. Így a kutatócsoport úgy döntött olyan témákkal foglalkozik, amelyek a résztvevőkből jönnek, nem pedig amit a problémán kívülálló kutatók határoznak meg (Anat et al., 2020). Meglátásom szerint, ha a lehető legeredményesebbek szeretnénk lenni egy terápiás foglalkozás során, akkor fontos, hogy ne a saját perspektívánkból induljunk ki, hanem a résztvevők valódi igényeit vegyük figyelembe. Úgy gondolom, hogy a fentiekben tárgyalt kutatás, a benne felmerülő problémák, akadályok, kihívások, tanulságok és eredmények hozzájárultak saját kutatási tervem megalkotásához. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy fogyatékkal élő emberek részére tervezett drámafoglalkozásokról kevés szakirodalom olvasható hazánkban. Érdeemes azonban rámutatni Novák Géza Máté munkásságára, aki a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógia Kar oktatójaként népszerűsíti a drámapedagógia eszköztárát hallgatói körében, illetve, publikációi által, a tágabb közönség körében is (Novák & Kasbary, 2024). Többek közt neki köszönhető, hogy az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen, Dráma és színház a szociális integrációban címmel indítottak képzést, melynek egyik célkitűzése volt olyan szakemberek képzése, akik képesek a színház eszközeivel segíteni olyan marginalizált csoportoknak, mint, amely a gyógypedagógiai népesség körét is képezi (Zsámboki, 2016).

2.6. Értelmi akadályozottsággal élő felnőttek jellemzői

A fentebbírtakhoz visszacsatlakozva, fogyatékkal élő felnőttek részére tervezett drámafoglalkozásokról csekély szakirodalom olvasható hazánkban. Ezért a foglalkozások megtervezésekor abból indultam ki, amit a gyógypedagógia tudományága leír az intellektuális képességzavarral élő személyek jellemzőiről és ehhez adaptáltam a drámapedagógia szakmaiságát. Az intellektuális képességzavar halmazán belül a közép súlyos súlyossági fok kategóriára fókuszáltam, több okból kifolyólag: a nappali ellátó intézményekben általában megoszlanak a diagnózisok; jelen vannak enyhe, igensúlyos és halmozottan értelmi

fogyatékossgal élők is. Az általános jellemzők leírásakor azonban azt tartottam szem előtt, hogy hogyan érdemes felkészülni egy foglalkozásra, így úgy döntöttem, hogy az értelmi akadályozottsággal élő személyek jellemzőire készülve tudok a legkönnyebben differenciálni, azaz könnyíteni vagy nehezíteni a feladatokon, az egyéni sajátosságok figyelembevételével. Ezen felül az általam vezetett foglalkozásokon a középsúlyos csoportba tartozó résztvevők voltak többségében reprezentálva.

Az intellektuális képességszavar a jelenleg legkorszerűbb megjelölése azon fogalomnak, amelyet korábban értelmi fogyatékossgának írt le a szakirodalom (Lányiné, 2017). Az érintett populáció tagjai intellektuális-kognitív működésükből, szociális, adaptív viselkedésükből adódóan jelentős akadályozottsággal néznek szembe a társadalomban, azonban ez a tény nem befolyásolja a közös emberi értékek és a személytársz megvalósításának igényét (Lányiné, 2017). Fontos lenne az egész társadalom előtt tisztázni, hogy fejlődésre, tanulásra és kapcsolódásra, integrációra minden esetben képes személyekről van szó, akiknek ezek megvalósításához támogatásra van szükségük (Lányiné, 2017). Az intellektuális képességszavar esetében három közös jellemzőt tud leírni a diszciplína: normál övezet alá eső intellektuális működés, adaptív működés, személyes és szociális téren az önállóság képességének akadályozottsága, illetve kiskorú életévben bekövetkezett kóreredet (Csákváry & Mészáros, 2012).

Az értelmi akadályozottság elsősorban pedagógiai kontextusban alkalmazott kategorikus gyűjtőfogalom, amelybe beletartozik a középsúlyos, súlyos és igensúlyos intellektuális képességszavar. Hatos Gyula (2012) az Életkilátás-életkísérés az értelmi akadályozottsággal élők körében című könyvében kifejti, hogy fejlesztő, nevelő, gondozó tevékenységünknek célját annak kell megadnia, hogy minél teljesebben kibontakoztathassa személyiségét a személy, cselekvő tevékenysége által. Valójában abban kell őt segítenünk, hogy önmagára találjon (Hatos, 2012). Hatos (2012) kiemeli, hogy tankötelezettségi korból kilépett, készségfejlesztő iskolájával végzett felnőtt előtt fokozódó akadályok állnak szociális adaptációs téren. Az értelmileg akadályozott felnőttekre jellemző a lelassult és nehezített tudás elsajátítás, kognitív feldolgozás, amihez társul a kommunikációs készségek gyengesége, valamint számtalan, a környezetből beépült előítélet. Ebből kifolyólag tapasztalható a kapcsolatfelvétel nehezítettsége az embertársakkal (Hatos, 2012).

A releváns gyógypedagógiai szakirodalom áttanulmányozása, valamint tanulmányaim és gyakorlati tapasztalataim alapján leírható, hogy a következő szempontokat érdemes figyelembe venni, ha értelmi akadályozottsággal élő felnőtteknek tervezünk foglalkozásokat:

- A kognitív képességek fokozottan megoszlanak a tárgyalt csoportban, ezért fontos az egyéni szintek felmérése.
- A kognitív funkciók (érzékelés, észlelés, figyelem, emlékezet, gondolkodás, fantázia) általános elmaradott szintje jellemző az értelmi akadályozottsággal élő személyekre (Meggyesné Hosszú & Nagyné Hegedűs, 2013).
- A kommunikációs készségek korlátoltsága miatt érdemes többféle csatornán keresztül kommunikálni, illetve a nonverbális jeleket előnyben részesíteni.
- Konkrétságra, egyértelműsége, könnyen érthető, alternatív és augmentatív kommunikációra, illetve sajátélményű tapasztalatszerzésre kell törekedni a megértés végett.
- Egyéni szükségletekre, akadálymentesítési formák biztosítására fel kell készülni.
- A motoros funkciók korlátoltsága nagyobb arányban jellemző, mint azonos biológiai életkorú, normál fejlődésű csoportokban.
- A motiváció forrása elsősorban érzelmi alapú értelmileg akadályozott embereknél, amit a kommunikáció és a feladatok során sem szabad elfelejteni, ennek megfelelően pozitív megerősítéssel támogatni őket.
- Nyílt érzelmi megnyilvánulások jobban jellemzik őket, mint nem eltérő fejlődésű felnőtteket, ami meglepetéseket okozhat.

3. A kutatás célkitűzéseinek megfogalmazása

Az áttanulmányozott szakirodalom alapján leírható, hogy a drámapedagógia alapú fejlesztő foglalkozások pozitív hatást gyakorolnak a szociális készségekre, ezen belül az együttműködés, kommunikáció, ön-és társismeret, kognitív funkciókra, továbbá fejlesztik a motorikus készségeket, orientációs képességet is. Ezenfelül, a művészeti önkifejezésnek teret biztosító foglalkozások, stresszoldó hatásúak, ami számos intraperszonális és interperszonális konfliktus elejét veheti. Mind ezek hozzájárulhatnak a közösségbe való beilleszkedés akadályainak leküzdéséhez, a jobb minőségű társas kapcsolatok kialakításához, belső feszültségoldáshoz, amelyek egy boldogabb élet feltételeit képzik. Ezen okból kifolyólag szándékozom a drámapedagógia eszköztárát népszerűsíteni és olyan hazai gyakorlatokat bemutatni, amelyek példát tudnak mutatni a gyakorlati alkalmazásra. Amelyek megoldási útként szerepelhetnek a fogyatékossgal élő felnőttek rehabilitációs célú tevékenységeik bővítésére, pótlására.

Szerettem volna megismerni hazai gyakorlatokat, drámafoglalkozásokat fogyatékossgal élő felnőttek körében, ezen ismereteket leírni és az ott szerzett tapasztalatokból tanulni.

Mivel alapos kutatás után nem találtam fogyatékossgal élő felnőttek részére íródott drámagyakorlatokból módszertani kézikönyvet, vagy játékgyűjteményt, szerettem volna felderíteni, hogy milyen adaptációs lehetőségek működnek a tárgyalt populációnál. Bár jelen kutatás, illetve személyes kompetenciám nem terjed odáig, hogy egy jó gyakorlatokat tartalmazó kiadványt létrehozson, viszont ajánlásokat megfogalmaz a tapasztalt differenciálási igények alapján. A kiadvány elkészítésének terve azonban a jövőre vonatkozó célkitűzésnek megmarad.

A drámafoglalkozások hatásainak vizsgálata fogyatékossgal élők körében témájú kutatások száma csekély. Szerettem volna feltárni, hogy milyen változások mennek végbe az általam vezetett drámafoglalkozások résztvevőiben. Jelen kísérlet rövideége nem tesz lehetővé nagy eredmények felmutatását, viszont, amennyiben öt alkalom után kimutatható változás tapasztalható, akkor feltételezhetjük, hogy ez időben kiterjedtebb kutatás esetében hatványozódna. A saját kísérletemen kívül hazai gyakorlatokat volt lehetőségem megfigyelni, amelynek köszönhetően arról is információt nyertem, hogy azok résztvevői milyen fejlődési utat jártak be a foglalkozások hatására.

Az intézményi munkatársak is részt vettek az általam tartott foglalkozásokon és feltételeztem, hogy a munkájukkal kapcsolatos motivációját támogatja, munkájukat megkönnyítik a foglalkozások. Ez köszönhető annak, hogy javul kapcsolatuk a résztvevőkkel, új oldalakat ismerik meg egy-egy foglalkozás alatt.

Egy drámafoglalkozás vezetőjének szüksége van bizonyos kompetenciákra a fejlődés feltételeinek megteremtéséhez. Ebből kifolyólag a foglalkozások előtt szerettem volna minél nagyobb tudással felvértezni magam, a foglalkozások után pedig reflektív módon elemezni a játékvezetői lét kihívásait, illetve az azokkal való szembenézéshez szükséges képességeket.

A fentebb írtak alapján megfogalmazott kutatási kérdések alább olvashatók.

3.1. Kutatási kérdések

- 1. Milyen bevált hazai gyakorlatok léteznek drámafoglalkozásokra intellektuális képességgal élő felnőttek részére és miképpen azok szakmai szempontjait?**
- 2. Hogyan tudjuk adaptálni a drámagyakorlatokat az intellektuális képességgal élő felnőtt személyek sajátosságainak figyelembevételével? Milyen szempontokat kell figyelembe vennünk és mikre építhetünk egy drámafoglalkozás megtervezésekor?**
- 3. Milyen hatással vannak a résztvevőkre a drámafoglalkozások az általános és aktuális hangulat, szociális élet tükrében?**
- 4. Milyen hatással vannak a munkatársakra a foglalkozások; a munkahelyi légkör, motiváció, kollégákkal és ellátottakkal való kapcsolat tükrében?**
- 5. Mely tulajdonságokkal kell rendelkezniük intellektuális képességgal élő, nagykorú személyek részére tartott drámafoglalkozások vezetéséhez?**

Hipotézisem szerint a drámapedagógia alapú fejlesztő foglalkozások javítják egy fogyatékkal élő nappali otthonában a résztvevők csoportkohézióját, és megkönnyíti az együttműködést, elfogadást a társakkal. Megelőzhet és megoldhat konfliktusokat, feszültségoldó hatásának köszönhetően pozitív magaviseletet támogat a résztvevők körében. Segíthet elmélyíteni, vagy kialakítani társas kapcsolatokat. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy nem csupán a résztvevők közti kapcsolatokba hozhat pozitív változást a részvétel, de az intézményi dolgozók közti kapcsolatokba is. Bár jelen kutatás időbeli korlátoltságából kifolyólag csupán az intézményi légkör rövidtávú változásait tudja megvizsgálni, feltételezhetjük, hogy longitudinális kísérleti keretek között ez az aspektus hozzájárul a kiégés

elkerüléséhez; a munkahelyi légkör javulásához, kötődések mélyítéséhez gondozó-gondozott, illetve munkatársi viszonyokban egyaránt.

4. Az alkalmazott kutatási módszerek

A kutatás során kvalitatív kutatási stratégiát alkalmaztam, mivel, a kutatás célkitűzését figyelembe véve, minőségi változásokat vizsgáltam. Ezen okból kifolyólag jelen kutatásnak nem képezte tárgyát nagymintás vizsgálatok elvégzése, számszerűsíthető eredmények felmutatása. Amit azonban a kutatás magába foglalni hivatott, azt a következő vizsgálati módszerek által vettem górcső alá:

- Megfigyelés
 - MáSzínházban 3 drámafoglalkozáson hospitálás
 - Baltazár Színház nyári táborában önkéntes segítőként részvétel
- Narratív interjú
 - Két longitudinális kutatás vezetőjével, aki rehabilitációs célú intézményekben vizsgálta a drámapedagógia és playback improvizációs színház technika fejlesztő hatását.
- 2 csoportban megvalósult kísérlet:
 - Budapesti nappali otthonban 1 alkalom, 6 résztvevővel
 - Szegedi nappali otthonban 5 alkalom, 9 résztvevővel

Az eredmények analízise-szintéziséhez felhasználásra került az elméleti háttér, szakirodalom tanulmányozása, gyakorlati tapasztalatok, közvetett tapasztalatok, reflexiós naplók, valamint visszajelző félig-strukturált interjúbeszélgetések a résztvevőkkel és az intézményi munkatársakkal.

2024 tavaszán megkerestem a MáSzínházat, ahol lehetőségem nyílt intellektuális képességzavarral élő felnőttek számára szervezett drámafoglalkozások megfigyelésére. Három foglalkozást hospitáltam, kiemelt figyelmet fordítva a résztvevők sajátos igényeihez adaptált módszerekre, a vezetői kompetencia megjelenési formáira, a bevált, illetve a kevésbé sikeres gyakorlatokra. 2024-ben részt vettem önkéntes segítőként a Baltazár Színház nyári táborában, ahol egy projektmunka, egy előadás megszületésének útjából gyűjthettem tapasztalatokat. A fentebb írt szempontokat itt is fókuszba helyeztem participatív megfigyelői szemszögből. Ezentúl egy narratív interjú keretében beszélgettem egy művészterapeutával, aki két longitudinális kutatást végzett rehabilitációs célú intézményekben, a drámapedagógia és

playback improvizációs színház képességfejlesztő hatását vizsgálva. Ezen tapasztalatokat a 6. fejezetben osztom meg.

A saját kísérletem két csoportban valósult meg az érintett populáció körében: egy másfél órás drámafoglalkozást tartottam egy budapesti nappali otthonban 6 résztvevővel. Egy szegedi nappali otthonban 9 résztvevővel zajlott 5 másfél órás drámafoglalkozás, amelyek tanulságait a következő perspektívák alapján elemeztem: az intézmény dolgozóinak visszajelzése, a résztvevők visszajelzése személyesen felvett, félig-strukturált interjú által, valamint a minden alkalomról vezetett reflexiós naplóm. A kísérletben 4 nő és 5 férfi vett részt, életkoruk 33 és 51 életév közé tehető, szakértői véleményükben enyhe, illetve középsúlyos mentális retardatio diagnózist jelöltek meg.

Egy hónappal az utolsó foglalkozás után, tértem vissza a szegedi nappali otthonba, hogy visszajelzést nyerjek a résztvevő fiatalok és munkatársak részéről. Az interjúbeszélgetések félig-strukturált kérdéssor alapján történtek, a kérdéseket sokszor a résztvevők differenciálási igényeihez igazítottam. Négy dolgozótól tudtam kérdezni, akik közül hárman két alkalommal is részt vettek a drámafoglalkozásokban. A megkérdezett alanyok egyike az Intézményvezető Asszony volt (aki egyszer csatlakozott be a foglalkozásba), ezentúl interjút készíthettem egy gondozónővel, aki ásvány-és hangterápiás foglalkozástartóként is kapcsolódik a résztvevőkhöz. Ezentúl két, fél éves gyakorlatot teljesítő, szociális munkás hallgatótól volt lehetőségem visszajelzést kérni. Öt olyan résztvevőtől kaptam válaszokat, akik az intézmény ellátottjai; két fiútól és három lánytól.

A kísérletről kiemelkedően pozitív visszajelzéseket kaptam a résztvevőktől és az intézményi dolgozóktól egyaránt, mely sikerélményhez hozzájárult az intézményi háttér és a támogató hangulatú csoport. Ezt fontosnak tartom jelen fejezetben is kiemelni, mivel, amennyiben kevésbé nyitott szemléletmódú intézményekben végzem el a kísérletet, az más eredményekhez is vezethetett volna: feltételezhető, hogy hosszabb folyamatra lett volna szükség a bizalmi légkör, magabiztos és kreatív vezetői jelenlét kialakításához. Ugyanakkor még látványosabb eredmények is születhettek volna egy időben kiterjedtebb vizsgálat során. A kísérlet a 7. fejezetben olvasható. A kutatási kérdéseimre választ adott ezen vizsgálódások (gyakorlati tapasztalatok, elméleti ismeretek, beszámolók, visszajelzések) analizáló-szintetizáló összehasonlítása, melyet a 8. fejezetben összefoglalom.

5. Saját tapasztalatok intellektuális képességgal élő felnőttekkel végzett drámafoglalkozásokkal kapcsolatban

5.1. A tapasztalatok elhelyezése a kutatásban

A foglalkozások előtt mindenképpen szerettem volna a lehető legtöbb gyakorlati, szakmai tudásra szert tenni, hiszen tisztában voltam vele, hogy a foglalkozások vezetése nem egyszerű feladat. E téren szerzett előzetes tapasztalataim önkéntes munkáknak köszönhetően: gyermekek részére drámatáborban csoportvezetés, egy mese feldolgozása és előadása értelmifogyatékossgal élő felnőttek napközi otthonában, hospitálás egy drámafoglalkozáson egy vidéki lakóotthonban, egy éven keresztül, hibrid formában, drámafoglalkozás tartása nyugdíjas csoportnak Gödöllőn. Ezenkívül kiskorom óta közel áll a szívemhez a színjátszás, így a különböző színjátszókörökben, színtársulatokban való részvétel építette drámajáték ismeretemet.

Mindazonáltal, hatalmas kihívásnak éreztem a feladatot, hogy drámafoglalkozásokat tartsak értelmi fogyatékossgal élő felnőtteknek. A fent részletezett tapasztalataimon kívül másra nem támaszkodhattam, mint a reményre, hogy rendelkezem játékvezetői tehetséggel. Kaposi László (2013) úgy ír a megfelelő játékvezetőről: legyen jó pedagógus, empatikus, improvizációban ügyes, rugalmas gondolkodású, reagálásában gyors személy. A drámapedagógusnak ugyanis hatalmas figyelemmel, tervezettség mellett nyitottsággal kell jelen lennie a foglalkozáson annak érdekében, hogy minden résztvevő igénye szerint megteremtődhessen az a bizalmi légkör, amely mindenből eredendő, legszebb emberi mivoltát engedi megmutatni, lesöpörve mindennap ránk rakódó stresszt is.

Annak érdekében, hogy minél kompetensebben tudjam végezni feladatomat, szerettem volna nem csupán a szakirodalom áttanulmányozásával felvértezni magam, de releváns hazai gyakorlatokból is tapasztalatot szerezni első kézből. 2024 tavaszán felvettem a kapcsolatot a budapesti Baltazár Színházzal, valamint a MáSzínházzal, ahol inkluzív színház, színházpedagógiai, illetve drámapedagógiai tevékenység folyik. Emellett készítettem egy interjút egy művészetterapeutával, aki drámapedagógiai foglalkozásokat tartott több éven át, felnőtteknek, gyógypedagógiai intézményekben. Az alábbiakban e három tapasztalatszerzési forrásokat szeretném bemutatni, majd azok relációját ismertetni egy táblázat formájában.

5.2. Tapasztalataim a Baltazár Színház nyári táborában

Az 1998-ban alakult Baltazár Színház olyan különleges társulat hazánkban, mely inkluzív módon hoz létre színházi előadásokat Budapesten, az Aquincum területén (Baltazár Színház honlapja, 2024). Az állandó társulat 10 fős, akik valamennyien valamilyen fogyatékkal élnek és olyan magas színvonalú színházi projekteken dolgoznak, melyek a szakmai közegben is megállják helyüket. Céljuk ezáltal bebizonyítani, hogy a tehetség mindenkinben ott lakozik, csupán rá kell irányítanunk a fókuszunkat. Természetes, hogy más nézői élményben van része egy inkluzív előadásra jegyet váltónak, mint egy „átlagos” színházba látogatónak; meglehet, hogy emberibb, őszintébb élményt kap. Egy olyan útravalót, amely a világról alkotott perspektíváiba is változásokat hozhat. A színházi előadások létrehozása mellett, a Baltazár Művészeti Központban egész évadban kínálnak 8-15 fős művészeti foglalkozásokat, azzal a céllal, hogy a színház fejlesztő hatását mindenki számára elérhetővé tegyék. A Baltazár Színház munkásságáról, aktuális előadásairól és foglalkozásairól bővebben a társulat honlapján tájékozódhatnak, a következőkben személyes tapasztalataimról szeretnék beszámolni, melyeket a Baltazár nyári táborában szereztem.

Az évente megrendezésre kerülő tábor célja öt nap leforgása alatt egy színházi előadás létrehozása. A résztvevők életkora a 10 évestől az 50 évesig terjedt, a diagnózisok is roppant megoszlók a 19 fős létszámnál. Mindazonáltal, mindannyian alacsony támogatottsági szükségletű emberek voltak; személyes higiéniaiában, evésben a fiatalabbak sem igényeltek segítséget. A nagykorúak védett, félig védett munkahellyel is rendelkeztek (többen a Baltazár Színház színészei voltak). Nem beszélő személy nem akadt köztük, ám nehezen, vagy rendkívül keveset kommunikáló igen. A tábor célját kijelölő színdarab alkotási folyamatát a Baltazár Színház megalapító rendezője, illetve egy tánctanár, koreográfus és rendező vezette. Ezen felül egy drámapedagógus végzettséggel is rendelkező szakember tartott színészmesterség órát a táborozóknak. Bár gyógypedagógus nem vett részt a táborban, úgy tapasztaltam, hogy a vezetők emberi érzékenysége, sok éves tapasztalata elegendő ahhoz, hogy egy nyelven tudjanak kommunikálni a résztvevőkkel. Úgy láttam, ez a képesség a legfontosabb ahhoz, hogy bárkinek teret kínáljunk arra, hogy megcsillogtathassa egyedi tehetségét.

A tábor napirendje a következőképp festett: 8 és 8:45 között érkezhettek a résztvevők, az első foglalkozás 9 órától 11 óráig tartott. Ezek a hosszú foglalkozások tánc, vagy színészmesterség órák voltak, ahol olyan készségeket gyakorolhattak a résztvevők, amelyekre a színpadon is szükségük van: mozgás, figyelemtartás, kommunikációs készség, beleélési képesség,

emlékezet, gondolkodás, beszédfejlesztéses gyakorlatok történtek. Egy fél órás tízórai szünet után, egy órás munkafázis következett a színpadi munkára való felkészülésre koncentrálni. Egy órás ebédszünet után ismét egy hosszabb, kétórás foglalkozással zárult a nap 15:30-kor. Ebben a munkafázisban színpadi munka; a próbák zajlottak. Egy előadás összerakása egy hét alatt nagy kihívást jelent, bármely körülmények között, így kíváncsian vártam az alkotófolyamatot és a produktumot. Nehezítették a rendezők saját dolgukat olyan módon, hogy nem egy konkrét, megírt darab létrehozását tűzték ki célul, hanem a résztvevőkből jövő önkifejezési vágyakból, és azok lehetséges formáiból építkezve állítottak össze egy íves előadást.

Az első nap egy vezetett meditációt tartottak, amely során három ajtón mehettek be a résztvevők: a művészet, az öröm és a bánat ajtaján. Ez alapján három csoport alakult ki és a színpadi tér erre alapozva épült fel. Meglátásom szerint, ez a feladat nem feltétlenül tudta tükrözni a résztvevők valódi belső világát, mivel a meditációt követő megbeszélés során sokan nem tudtak választ adni arra a kérdésre, hogy melyik ajtót választották. Ennek oka lehet, hogy nem tudták elképzelni a meditáció során elhangzott szituációt a réten álló házzal, három ajtóval, vagy elfelejtették választásukat. Így a rendezőnő többszöri kérdése után ráhagyták a választ, vagy véletlenszerűen választottak egyet, de azt megindokolni nem tudták. Feladatunk volt az is, hogy leírjuk milyennek láttuk a szobát, ahová betértünk. Ez nagy kihívást jelentett a legtöbb résztvevő számára a fent említett okokból, vagy kommunikációs nehézségek miatt. Gyógypedagógiai szempontból, az elvont gondolkozásra, fantáziára, emlékezetre és kommunikációra épülő feladat túl nagy kihívásnak bizonyulna értelmi akadályozottsággal élő személyek körében ahhoz, hogy megbízható válaszokat kapjunk.

A rendezőnők célja volt, hogy mindenki egyenlő módon és saját nyelvét használva meg tudjon nyilvánulni az előadásban. Így beépült az előadásba egyéni és társas táncprodukció, énekszóló, saját szerzeményű vers, tanult szöveg, amelyeket sok egyéb rendezői bravúr fűzött össze, tett színessé és a néző számára érdekessé. Az előadás minden pillanata azokra a képekre épült, amelyek az első nap megszülettek a színészekben a meditáció alatt (több-kevesebb segítséggel). A rendezőnők régről ismerték a legtöbb résztvevőt, vagy ha nem, akkor egy-két foglalkozás során tökéletesen felszínre jött, hogy miben tehetségesek. Ebből kiindulva tettek ajánlásokat számukra, tehetségük megmutatására a színpadon. Az előadásra a tábor végén került sor, a hozzátartozók, meghívottak előtt. Felemelő volt látni, hogy mindenki méltán tehetségesnek érezhette magát, ami, úgy gondolom, a Baltazár Színház célját nagyszerűen

összefoglalja: a tehetség és emberi mivoltunk izgalmas szépségének meglátása és kiemelése ott, ahol ezt kevésbé észleljük általában.

A tábor résztvevőjeként megtapasztalhattam, hogy milyen nagy figyelemmel és teherbírással rendelkeznek az értelmi akadályozottsággal élő társaink és hogy milyen hatalmas kifejezési, alkotási vágy ég bennük is. Új gyakorlatokat ismertem meg és megértettem, hogy nincs olyan játék, amit nem lehetne bevinni hozzájuk. Differenciálásra szükség van, de a színház nyelvén kommunikáló foglalkozások bármely feladatát képesek különleges és eredeti módon megvalósítani.

5.3. Tapasztalataim a Mázínházban

A Mázínházat Bakonyvári L. Krisztina rendező alapította 2005-ben azzal a céllal, hogy egy olyan inkluzív színház jöhessen létre, ahol intellektuális képességgel élő is megmutathatják a saját perspektíváikat. Ahol a fogyatékoságuk ténye eltölpül emberi értékeik mellett. Ahol egy elfogadó közeg teremthető meg ahhoz, hogy tanuljunk egymástól, ahol mindenki megélheti alkotási képességét. Ehhez az ideához csatlakozott sok színházi szakember, gyógypedagógia, konduktori, drámapedagógia szakos végzettségű munkatárs, önkéntes, akik kooperációjának köszönhetően megvalósulhatnak a foglalkozások az atipikus fejlődésű résztvevők számára. A nagyjából 6-14 fős csoportokban a differenciált működés megvalósulását támogatják az önkéntes segítői résztvevők. A művészeti és pedagógiai nevelés mellett, színházi előadások létrehozása, illetve, iskolák számára, színházi nevelési előadások szervezésével foglalkozik a színház. Az inkluzív előadásokban, a hivatásos színészek mellett, a Mázínházban tanult színészeket láthatunk. (Mázínház honlapja, 2024).

A 2024/25-ös évadban 15 foglalkozást indított el a színház a gerincjógától kezdve, a kreatív íráson, művészetterápián, táncon át a színjátszó csoportokig. Külön kiemelendő, hogy értelmi akadályozottsággal élő gyermeket nevelő szülők számára is több csoport indul, amelyek során a játékoság, felszabadulás keresése és átélése a cél. Valamennyi foglalkozás másfél órás és célja a „képességfejlesztés, művészeti nevelés, önállóságra nevelés, közösségi élet, szórakozás, kikapcsolódás” (Mázínház honlapja, 2024).

2024 tavaszán kerestem meg a Mázínházat azzal a kéréssel, hogy kutatási céllal támogatva, tanulhatok-e tőlük. Nyitottságukért borzasztó hálás voltam; több oktató jelezte, hogy szívesen fogad megfigyelőként a foglalkozásain. Három foglalkozásba volt alkalmam betekintést nyerni, amelyeknek köszönhetően résztvevői szemszögből írhatom le milyen struktúrákat, gyógypedagógiai és drámapedagógiai módszereket alkalmaztak a komplex

személyiségfejlesztő foglalkozások során. A hospitálások alatt szerzett tapasztalatok valóban sokat adtak hozzá a később önállóan megvalósított kísérletemhez.

Az **először** hospitált foglalkozást egy bábszínész szakember tartotta. Nyolc, intellektuális képességzavarral élő, felnőtt résztvevő volt, akik közül többen játszanak a színházi darabokban is. Megfigyeléseim alapján az ő kommunikációs készségük jobb volt, mint a színházi előadásokban fel nem lépő társaiké. Volt, aki alig beszélt, a kérdéseket nehezen értelmezte és nem adekvát választ adott a bonyolultabbakra („hogyan ültél le?” „leültem.”). A három önkéntes segítő finoman, szükség esetén előre tudta vinni a többieket a feladatokban. A vezető elmondta, hogy már foglalkoztak ujjbábokkal, de a mai alkalommal valami egészen újat; a japán Bunraku bábtechnikát próbálják ki.

A foglalkozást körben ülve kezdtük, a résztvevők megtiszteltek azzal, hogy egy-két fontos tudnivalót elmondtak magukról. Ezután áttértek a szokásos kezdésre: egy jó és egy rossz dolgot kellett megosztaniuk az elmúlt egy hétből. A rosszat (ha volt ilyen) összegyűrték és a hátuk mögé dobták. Volt, akit segítő kérdésekkel kellett támogatni, vagy igen-nem feleletre sem adott verbális választ. Mások csapongón meséltek mindenféléről és segíteni kellett lekerekíteni a mondandójukat. A második játék a „Pingvintánc” volt, ami bemelegítésre szolgált: a bábozáshoz elengedhetetlen ugyanis a téri tájékozódás, a testkoordináció, valamint koncentráció. A „Pingvintáncnál” közösen számolunk nyolcig, ezalatt a kör közepe felé lépegetünk. Majd nyolc számolásra hátra, majd jobbra, végül balra haladunk. A nehezítés, hogy a befele menetnél a fejünket, a kifelénél a vállainkat, a jobb iránynál a hasunkat, a balnál a fenekünket ütögetjük. Mindezt egyre gyorsabban ismételjük.

A harmadik feladatnál ketten a csoportból bábokká váltak, akiket hárman-hárman irányítottak: egy a lábait, egy a fejét és jobb karját, egy a bal karját és törzsét mozgatta, miközben a bábuk járnia kellett. Ehhez először megfigyeltük, hogyan jár az ember, összeszedtük, hogy milyen testrészek mozognak. A feladat bonyolultságán meglepődtem, hiszen annyi irányba kellett megosztani a figyelmét a vezetőknek, miközben két társukkal együttműködve próbáltak mozgatni egy embert. Miután sikerült járatni a bábokat, megbeszélték milyen élmény volt, és mennyire hagyta magát irányítani a báb. Ezután következett a negyedik feladat, a Bunraku bábok megismerése. Két egyszerűbb Bunraku bábott hozott a foglalkozásvezető, amelyeket körbeadtunk, mindenki próbálgathatta, megérezhette a súlyát és kitapasztalhatta, hogyan lehet mozgatni a fejnél lévő pálcát tartva. A következő feladat az volt, hogy leültessek a bábott. Ehhez előtte tanulmányoztuk, hogyan ülünk le természetesen és a báb mozdulatainak minél jobban

arra kellett hasonlítani. Végül hárman egy bábon bemutathatták hogyan járna a báb, ami még nehezebb feladat volt. A záró részhez kézen fogva körbe álltunk és mindenki mondott egy szót a foglalkozásról. Az új szót mindannyian háromszor elismételtük. Utoljára körbeadtunk egy pacsit, amellyel a szomszédunkhoz fordulva elmondtuk a következő mondatot: „Köszönöm, hogy velem játszottál!” és átadtuk a pacsit neki, aki a másik szomszédjával elismételte a mozdulatsort és a szavakat. Így körbe ment a köszönés/ elköszönés.

Roppant tanulságos volt megtapasztalni az Én és a báb foglalkozás során, hogy milyen összetett a bábozás művészete és milyen sok oldalúan fejleszti a bábozót. Nem csupán az érzelem kifejezést, beleélési képességre gyakorol pozitív hatást, de olyan alapvető készségekre, képességekre is, mint a tájékozódás saját testen, térben és időben, testkoordináció, finommotorika, téri-vizuális, taktilis észlelés, alkalmazkodó készség, megfigyelőkészség, utánzás, valamint valamennyi kognitív funkció.

A **második foglalkozás** helyettesítéssel valósult meg és egy fiatalember tartotta. Itt is beszélgetőkörrel indítottak, a fent leírt szabályokkal. Mivel a társaságban többen igen szerettek mesélni, a bevezető rész fél órára nyúlt és észlelni lehetett a résztvevők sóhajaiból, gesztusaiból, nyílt megszólalásaiból, hogy unják már. Meglátásom szerint 15 percnél hosszabbnak nem szabad lennie a beszélgetőkörnek, mivel ezen túl sokkal nehezebben tudunk figyelni egymásra. Fontosnak tartom, hogy a foglalkozásvezető határozottan és következetesen álljon ki amellett, hogy a megosztókört mindenki csak egy jó és egy rossz dolog elmesélésére használja, mivel sok ember szívesen osztja meg az egész életét ilyen esetben, anélkül, hogy észre venné az inadekvát válaszadását.

A második feladathoz körbe álltunk és egy tapslabda indult, fokozatosan új szabályokkal bonyolítva: két tappsal meg lehetett fordítani az irányt, rámutatással távolabb állónak is át lehetett dobni a tapsot. Nagy összeszedettséget igényelt a kihívás, de jól működött és kiváló hangulatot teremtett. Egy résztvevő kiült, mert elfáradt benne.

A harmadik feladat próbára tette a logikai gondolkodást és nyelvi képességeket is. A vezető elkezdett egy mondatot: „ma süt a Nap, de...”, a következőnek be kellett fejeznie azt (például úgy, hogy „már látom a felhőket.”). A vezető magyarázatának elismétlése ellenére, nem értették meg, hogy a két mondatnak logikai kapcsolatban kell állnia egymással, így összefüggéstelen mondatok születtek. Meglátásom szerint, a negyedik feladat nehézségi szintje ismét magasan állt: olyan kifejezően kellett átadni egy kitalált tárgyat egy kiválasztott embernek a körben, hogy egyértelmű legyen az ajándék mivolta. Ehhez ki kellett találni, meg

kellett tervezni, hogy milyen tárgyat visz az illető, ami csak egy-két esetben sikerült. Általában nem mutattak semmit, nem találták ki mit visznek, ami az absztrakt gondolkodás, fantázia, kreatív gondolkodás, emlékezeti funkciók működésének nehézségére utal a résztvevőknél és amely gyakori jellemzője értelmi akadályozott személyeknek.

Az ötödik feladathoz két, négy fős csoportra bomlottunk. Egy-egy közismert mesét kaptunk, amelyet három állóképben kellett megjeleníteni, a csoport másik részének pedig kitalálni azt. Önkéntes segítők támogatására szükség volt a feladat megvalósításához; az ötletelés, tervezés, kivitelezés nehezen ment volna nélkülünk. A szereplést, improvizációt előkészítő gyakorlatot élvezték, az előzetesen megbeszélte és kipróbált állóképeket jól bemutatták.

A foglalkozás zárásához körbe álltunk, ahogy máskor is, és mindenki elmondta mi az az egy szó, amit magával visz. Ezt aztán kórusban, háromszor elismételtük. Kiemelkedő pillanat volt, hogy egy általában nem beszélő résztvevőnek most meghallhattuk a hangját. A feladatokat, utasításokat megérti, de verbális választ nem adott megfigyeléseim alatt. Mindig megadják neki a teret és időt a vezetők, hogy kifejezhesse magát. Ennél a játéknál is vártunk rá, majd próbáltam segítséget adni neki, hiszen mellettem állt. Úgy éreztem, mintha azt szeretné mondani, hogy „játék”. Bátorkodtam megkérdezni ezt tőle, mire felcsillant a szeme és szépen hangosan kimondta ő is. A résztvevő, úgy tapasztaltam, ismétlésre tud reagálni, és az számára megfelelő kommunikációs szintet jelent. Roppant megható jelenet volt számomra. Lezárásként körbeadtuk a pacsit, a „köszönöm, hogy velem játszottál!” mondattal kísérve.

A harmadik foglalkozás egy lazább hangulatú csoport volt, ahol szabadon játszhattak olyan játékokat is, amelyekre máshol nem jutott idő. A Mázínház év végi buliját ők szervezték, amihez kapcsolódva elpróbálták a „Hey macarena” zeneszám -mindenki által jól ismert- koreográfiáját. Ezután mindenki vállalt valamilyen szerepet a bulira, és „Amerikából jöttem” játékra is jutott idő. Az előző foglalkozásokhoz hasonlóan adott keretet a másfél órás együttlétnek a beszélgetőkör, illetve a „Mit viszel magaddal?”, majd a „Köszönöm, hogy velem játszottál!” gyakorlat. A foglalkozásvezető elmondta, hogy, bár ez egy rendhagyó alkalom az említett eseményre tekintettel, a beszélgetőkör és a lezáró játék mindig keretet ad a foglalkozásnak, közte pedig általában figyelem tartást fejlesztő közös játékokat játszanak.

Összességében a Mázínház foglalkozásain szerzett tapasztalataimból a fent írt keretet adó játékokat őriztem meg és illesztettem be később én is a foglalkozásaimba. Megtapasztaltam, hogy a másfél órás foglalkozások alatt milyen formájú segítségre van szükségük a résztvevőknek, és hogy a differenciálás megvalósulásának szempontjából szükség van

segítőkre. Úgy láttam, hogy a nagyjából tíz fős csoportok jól funkcionálnak, változatos gyakorlatok behozatalára alkalmasak, a vezetői határozottság és állandó jelenlét, figyelem azonban elengedhetetlen mindehhez.

5.4. Két longitudinális vizsgálat intellektuális képességgal élő felnőttek körében, Playback improvizációs színház technikával a fejlesztő hatás tükrében

Lehetőségem nyílt elbeszélgetni Budovinszky Csillával, aki 2 éven keresztül vezetett foglalkozásokat szakdolgozati kutatásának keretében, melynek címe: „A playback improvizációs színház, mint művészetterápiás önkifejezési lehetőség” (Budovinszky, 2006). A művészetterapeuta szakirányú kutatásban, több szakember együttműködésével kidolgozott és több éven át vezetett kérdőív, nyomon követte, illetve megmutatta a résztvevők kulcskompetenciáinak fejlődési útját. Az alábbiakban két intézményben, több éven át vezetett kutatását foglalom össze röviden, mivel azok tanulmányai rendkívül inspiratívan hatottak saját kutatói munkámra. Mielőtt leírnám a kutatás körülményeit és módszereit, röviden ismertetem a playback improvizációs színház módszereit, célkitűzését, mivel Csilla kísérlete erre az itthon is egyre népszerűbb, mégis sokak által még ismeretlen, alkalmazott színházi formát alkalmazta.

5.4.1. Mi az a playback improvizációs színház?

A playback improvizációs színházban a nézők által megosztott, személyes történeteket játsszák vissza a színészek, megjelenítve érzéseket, hangulatokat, akár a történet szereplőit (Donáth, 2024). Az előadások általában egy fókuszált téma megjelöléssel kerülnek meghirdetésre, amihez kapcsolódhatnak az interaktív előadásban résztvevők. A nézők és színészek között a játékmester közvetít, ő irányítja a folyamatokat, akár javaslatot adhat különböző technikákra. A társulat tagjai továbbá a zenészek, akik auditív inspirációval kísérik a színészek játékát. Különböző drapériák segítik színpadi játékot, kellékként felhasználva egy-egy jelenetben.

A playback színház a pillanat színháza, melyben, a személyi felkészültség feltételének teljesülése esetén, a mesélő, a néző megélése összefonódhat a játékmester instrukcióival, a színészek, zenészek játékával, valamint a többi néző aktív jelenlétével. A kreatív önkifejezést támogató, spontán játékból született analógiák, ráismerések, az

archaikus embert működtető mintázatok felszínre hozását tűzi ki célul (Pszínház, é. n.). Ezen egyéni és közösségi szinten végbemenő ráismeréseket nevezhetjük katartikus élménynek. Donáth Attila (2024), a Magyar Playback Színházi Iskola vezetője (egyebek mellett pszicho -és gyógypedagógus végzettségű szakember) az alkalmazott színházi technikát egy olyan pszichoszociális dimenzióknak írja le, amelyben a társas rezonanciára találó előadások katarzis élményhez vezethetnek. A visszajátszó, rögtönző színház a gyermeki, felszabadult játékhoz nyúl vissza, amit gyakran alkalmaznak pszichodráma csoportokban is. A technika alkalmazható a gyógypedagógiai népesség körében, gyermekekkel, felnőttekkel, akadályozottsággal élő vagy nem élő csoportokkal, iskolákban, munkahelyi környezetben, projektmunkákon, eseményeken egyaránt (Pszínház honlapja, 2024.)

A playback improvizációs színház módszerére építő, 2004 és 2006 között megvalósult kísérlet egy rehabilitációs célú intézményben zajlott, Mohácson, 14 felnőtt résztvevővel, akik tanulásban akadályozott, értelmileg akadályozott, vagy egyéb pszichés zavarok diagnózissal rendelkeztek. A résztvevők képességprofiljaiban végbemenő változások mérése érdekében, négyszer vett fel kérdőívet a kísérletvezető, egyrészt a résztvevőkkel, másrészt lakókörnyezetükben élőkkal, harmadrészt munkahelyi környezetükben jelenlévőkkel (a résztvevők védett és nem védett munkahelyeken dolgoztak). A következő képességterületeket pontozták a kérdezettek egy egytől háromig terjedő skálán: önkifejezés- verbális kommunikáció, önkifejezés-nonverbális kommunikáció, együttműködés képessége, ön-és társismeret, reális énkép, partneri viszony, konfliktuskezelés képessége, életminőség változása.

A heti 3 órás foglalkozásra önként jelentkezték a nagyjából 20 és 30 év közötti fiatalok. A foglalkozások első felében alkalmazott drámapedagógiai gyakorlatok alapozták meg az improvizációs színházhoz szükséges felszabadultságot és elmélyülést. A két év alatt négy playback előadást is létrehozta, amelyeket kezdetben védettnek, majd félig-védettnek, végül nyitottnak hirdettek meg, a színészek bátorsággyűjtését követve. Ezentúl, havi rendszerességgel jártak előadásokat nézni, ami még szorosabbra fonta a csoport kohézióját. A személyes fejlődések egyértelműen kirajzolódtak és magas értéket értek el, nem beszélve arról, milyen erős csoportkohézió alakult ki a tagok közt. A kutatókat is megdöbbenő módon, a három kontextus visszajelzését összevetve, átlagosan 75%-os javulást tapasztaltak a két éves folyamat végén a mért kulcskompetenciákban. A legszembetűnőbb változást a partneri viszony

jelentette (+153%), amit az együttműködés képessége követett (+95%), illetve a konfliktus kezelés képessége (+87%) (Budovinszky, 2006). „További fontos eredménynek tekinthető, mely legalább annyira lényeges, mint a mért adatok bizonyossága – az hogy a lakók a foglalkozások alatt megtanulták észrevenni a hangsúlyokat, az érzelmek apró jeleit, megtanulták beépíteni magukba önmagukat, másokat és a világot.” (Budovinszky, 2006. p. 49).

Egy másik, 2019-2022 között zajló munkafolyamatban a művészetterápiás foglalkozások 35 fős létszámmal indultak, majd sikerült Csillának elérnie, hogy a csoportot két csoportra bontsák. Így azonban ritkultak a találkozások: két hetente, majd havonta tudtak csak együtt lenni, annak ellenére, hogy Csilla a heti rendszerességet fontosnak tekinti az optimálisnak a fejlődés mélyítésének szempontjából. A csoportbontás szempontjai alapján, funkcionalitásukban két homogénebb összetételű csoport jött létre, ahol az „A” csoport gyorsabb tempóban tudott haladni, a „B” társaság pedig megfontoltabb beleereshkedéssel élhette meg a gyakorlatokat. Az alkalmak itt is 3 órát öleltek fel, melyekről Csilla mindig írásos dokumentációt készített. A korábbi kutatása során kidolgozott kulcskompetenciák fejlődéseinek mutatóit itt is mérték a résztvevők személyes visszajelzései, az intézmény dolgozói, illetve (ahol a családi háttér ezt lehetővé tette) hozzátartozók, gondozók meglátása alapján. A pontjai minden résztvevőnek egyre emelkedett, volt, aki megháromszorozta értékeit két év alatt. A foglalkozások hatalmas sikere egyre kiterjedtebbé vált az intézményben. Csilla megemlítette, hogy több dolgozó szabad napján is bement munkahelyére, ha aznap volt a drámafoglalkozás, hiszen nem szeretett volna kimaradni az élményből. A munkatársakat erre motiválták egyfelől mélyebb élményeik önmagukkal kapcsolatban, másfelől azok a kapcsolódások, amelyeket a résztvevőkkel kialakíthattak. Elmesélte azt is, hogy szülők meghatódva hívták fel, hogy megköszönjék a gyermekükben végbement pozitív változásokat, illetve azt a büszkeséget, melyet megérezhettek a fiatalok önmagukkal kapcsolatosan.

Amikor Csilla elkezdte az otthonban a foglalkozásokat, az első hat hónapot az egymásra hangolódásra, csoportnormák kialakítására szánta. Az egyéni fejlődés volt a fő szempont, ami megszabta a foglalkozások irányát és célját. A nappali otthonból mindenki részt vett, akik életkora 20 és 70 év közé tehető, enyhe, közepesúlyos és halmozottan fogyatékkal élő, ill. autizmus spektrumzavarral diagnosztizált felnőttek voltak.

Egy másik sikertörténet egy halmozottan fogyatékos, kommunikációjában igen-nem válaszokra képes, kerekesszékre kényszerült lány esete az Órszem játékban. Ő került az Órszem szerepébe. Ehhez úgy kellett igazítani a teret, a szabályokat, hogy azok lehetővé tegyék számára, hogy fel-alá mozgathassa valaki, amíg a háta mögött a tolvajok lopakodnak felé, hogy ellopják különféle tárgyakból álló kincseit. Fejének egy mozdulatára mindenkinek szoborrá kellett merevednie; aki nem volt elég gyors reakciójában, annak vissza kellett mennie a startvonalra. A katartikus pillanat az volt, amikor az Órszem megértette a játék szabályait, célját és megpróbált csalni is. A vezető teret hagyott neki erre és a habon a cseresznyét jelentette, hogy az összes résztvevő tolerálta ezt. A játék után alaposan reflektáltak a történetekre és senki nem szállt ki rossz érzésekkel a játékból.

Az intézményi vezetőség támogatásának hiánya, belső konfliktusok miatt, sajnos a foglalkozások idővel ellehetetlenültek. Mindazonáltal, a Csilla által folyamatosan vezetett jegyzőkönyv, a hozzátartozók és a dolgozók visszajelzése, kérdőív válaszai egyértelműen mutatják a személyes fejlődéseket. A fiú például, aki leküzdötte a csillogó felületekkel kapcsolatos problémáját, megháromszorozta pontértékeit a mért területeken.

Megkérdeztem Csillát, hogy mit gondol kiemelt figyelmet igénylő szempontnak, amikor egy fent ismertetett csoport számára készülünk drámafoglalkozást tartani. A következő választ kaptam: a vezető részéről elengedhetetlen a rugalmasság, hogy a résztvevők aktuális igényei szerint tudja alakítani a foglalkozásokat; ehhez mély szakmai háttértudás szükséges. A vezetőnek meg kell találnia azt a nyelvet, amelyen keresztül mindenkivel tud kommunikálni, ami sok esetben a bemutatás fokozott igényét jelentheti. Elengedhetetlen a humor minden esetben és a résztvevők felől jövő, fűszeres humorérzék befogadása, ráhangolódás a hozzájuk illő stílusra. Fontos megtalálni azokat a jól működő kommunikációs csatornákat, amelyekkel pozitívan keretezhető és motiválható az egyének viselkedése. Azokból célszerű egy-egy gyakorlatot is kialakítani, mint ahogy a szóbeli dicséretet átalakították egy olyan gyakorlattá, amely alkalmas volt az egyik nagy félelem leküzdésére is a fentebb írt fiú esetében. Ezentúl a gyakorlatok ismétlése nélkül nem mehet végbe fejlődés, így érdemes mindent többször visszahozni, próbálgatni és örülni a változásoknak. Végezetül szükségünk van őszinte nyitottságra és kíváncsiságra, hogy meg akarjuk ismerni azt az embert, aki szemben áll velünk és megtalálhassuk a módját

annak, hogy kibontakoztathassa személyiségének szépségeit, tehetségét. Csillától még kaptam egy utolsó üzenetet az általam tartott foglalkozásokra vonatkozólag: hatalmas ajándék a résztvevőknek az, hogy volt az életükben valaki, aki nyitottságot, pozitív energiát hozott, aki kíváncsi volt rájuk, rendszeresen és tervezhető kiszámíthatósággal jött hozzájuk. Ezt fényesíti ki a szakmai módszertan, a strukturáltság, a felkészültség, illetve a vezetői kompetencia.

5.5. A három tapasztalat tanulságai

A Mázínház foglalkozásain, a Baltazár Színház nyári táborában, illetve a lakóotthoni foglalkozások vezetőjével való beszélgetés során szerzett tapasztalatok mind más-más perspektívát nyújtanak a tárgyalt populáció drámapedagógiai fejlesztési lehetőségeire. Meglátásom szerint, a Baltazár Színházban egy projektorientált szemléletmód valósult meg, ahol minden résztvevő egyenlő, teljesértékű személyként kapcsolódhatott az alkotói folyamatba. Ez a szemlélet szigorúságot követelt a vezetőktől, mivel elvárták mindenkitől a proaktív jelenlétet a próbákon, nagy figyelmet és fegyelmet tanítva mindenkinek. A következetesség gyümölcse az a büszkeség volt, amely a próbafolyamatot lezáró előadás megszületése után érződött nézőben és színészen egyaránt. Ezzel szemben, a Mázínházban hangsúlyosabban valósult meg a gyógypedagógiai szempontú differenciálás. Az önkéntes segítők figyelmes asszisztenciája, a gyógypedagógiai és kapcsolódó szakmai végzettségű vezetők jelenléte megalapozta az egyénekhez szabott feltételszabását a feladatoknak. A nappali otthon ellátottjaival, kiszámítható rendszerességgel megvalósuló foglalkozások a személyiség komplex fejlesztését tűzhette ki célul a csoportkohézió erősítése mellett. A legmélyebbre elérő, leglátványosabb eredményeket úgy látom ez utolsó gyakorlat érthette el, a következetes fejlesztési terv, jegyzőkönyv és kérdőív vezetésnek köszönhetően. Ezentúl, a résztvevők körében itt fordultak elő a legsúlyosabb fogyatékossgal élők. A funkcionalitás szempontú sorrendben a Mázínházban vegyesebb csoportok voltak, mint a Baltazár Színház tapasztalt színészei. Azt is érdemes megemlíteni, hogy támogató családi háttérből érkező résztvevők jelennek meg a budapesti milióból kikerült Mázínház és Baltazár Színház foglalkozásain; olyan szemlélettel rendelkező családokról van szó, akik a fogyatékossgal élő gyermekük művészeti nevelésére fordítanak egy bizonyos összeget. Emellett a lakóotthonban több olyan résztvevővel számolhatunk, akik nem képesek önálló életvezetésre, akik nem önállóan jelentkeznek a foglalkozásokra, hanem azokat az ellátó intézmény vezetősége szorgalmazza,

támogatja, vagy engedélyezi. Ugyanakkor leírható, hogy valamennyi foglalkozási forma eredményesen fejleszti a résztvevők kulcskompetenciáit, melyek közé tartozik az együttműködési képesség, szociabilitás, verbális és nonverbális kommunikációs készségek, önkifejezési képesség, rugalmas gondolkodás, emlékezet, figyelem, észlelő funkciók, fantázia, valamint a motoros készségek, testtudat, téri és idői orientációs készségek. Azáltal, hogy minden drámapedagógia alapú foglalkozás kapcsolódási lehetőséget biztosít a résztvevőknek, egy olyan fontos érzéssel ajándékozza meg a résztvevőket, amelyben általában korlátozottan van részük: a csoporthoz tartozás, mély társas kapcsolatok kialakulásának érzésével.

Az alábbiakban álljon egy összefoglaló táblázat a három eltérő tapasztalat összefoglalásának szemléltetése céljából:

1. Táblázat: Baltazár Színház, MáSzínház és lakóotthonban megvalósult drámafoglalkozások összehasonlítása

Szemponatok	Baltazár Színház	MáSzínház	Lakóotthoni drámafoglalkozások
A tapasztalat megjelölése	Színházi alkotótábor	Színészmesterség órák	Drámapedagógiai foglalkozások
A foglalkozások időkerete	Napi négyszer másfél-két óra, 5 napon keresztül	heti másfél óra	heti egyszer 3 óra
A foglalkozás célja	Színdarab, mint produktum létrehozása, színészmesterség tanítása	Szakmai szempontú szelekció, művészeti nevelés, színészmesterség tanítása	Szakmai szempontú kohézió, és egyéni fejlesztés
Érintett populáció	Enyhe, középsúlyos intellektuális képességzavarral élők; 10-től 50 évig. Budapesten élők.	Enyhe, középsúlyos intellektuális képességzavarral élők; 20-tól 50 évig. Budapesten élők.	Enyhe, középsúlyos, halmozott és igen súlyos intellektuális képességzavarral élők; 20-tól 70 évig. Diverz lakóhely.
Résztvevők száma	19	6-9	35 fő, majd 17 fő

Csoport jellemzése szakmai szempontból	Önellátásra (tömegközlekedés használat, munkahely) a csoport fele képes. A korosztály megoszlása végett eltérő érdeklődési kör. Down-szindróma, autizmus, egészen enyhe intellektuális képességzavartól a közép súlyos diagnózisig megtalálható. Kezdő és nagy tapasztalattal rendelkező, két új tag, a többiek visszajárók, ismerik egymást.	Önellátásra (tömegközlekedés használat, munkahely) a csoport fele képes. Általában két különböző foglalkozást látogatnak, a csoport fele színházi előadásban már szerepelt. Egy alig beszélő van a foglalkozáson.	A csoport nagyobb része nappali lakó, a negyede bentlakási ellátást vesz igénybe. Mozgásában korlátozott, halmozott, közép súlyos és enyhe intellektuális képességzavarral élők is vannak. Összeszokott, diverz csoport alakult ki. Néhány önellátó van a csoportban.
Szakmai háttér	Rendező, színész, táncoktató, koreográfus, drámapedagógus végzettségű szakemberek.	Színész, bábszínész, szociális munkás és mentálhigiénés szakember, gyógypedagógia, drámapedagógia, konduktor szakos végzettségű szakemberek, illetve önkéntesek	Művészetterapeuta végzettségű szakember.
Fenntartói - munkáltatói háttér	Alapítvány alapú non-profit szervezet	Egyesület alapú non-profit szervezet	Egyesület alapú non-profit szervezet
Differenciálási cél megvalósulása	A személyiség figyelembevétel, művészeti kiteljesedés támogatása	Differenciált segítségnyújtás, asszisztencia, kiscsoportos foglalkozások, csoport igényeit figyelembe vevő feladatok, személyiség figyelembevétel	Differenciált segítségnyújtás, egyéni fejlesztési tervek figyelembevétel, készségfejlesztés, személyiség figyelembevétel

6. Saját kísérlet: drámafoglalkozások nappali intézményekben

6.1. Csoportbemutató: budapesti nappali otthon

A budapesti nappali otthont egy ismerősi ajánlason keresztül kerestem meg 2024 nyarán. A rendkívüli nyitottság és mentori minőségű segítőkészség a helyi gyógypedagógus részéről tökéletes feltételt biztosított az első kísérletem megvalósításához. Bár nagyon izgultam a foglalkozás előtt, rengeteget segített, hogy a gyógypedagógus átnézte a tervezetet és javaslataival kiegészítette azt. Néhány szempontot mindenképpen szükséges volt kiderítenem a foglalkozás megtervezése előtt: a résztvevők kommunikációs képességeivel, motoros képességeivel, együttműködési képességeivel, önállóságával kapcsolatosan. Ezentúl, fontosnak tartottam, hogy a csoportdinamikai mintázatokkal is nagyjából tisztában legyek, valamint a rendelkezésünkre álló tér nagyságát is felmérjem. Így szeptember 3-án ellátogattam az intézménybe, ahol a résztvevők többségével volt lehetőségem találkozni, illetve megbeszélhettük a gyógypedagógussal, hogy milyen célkitűzést adjunk a foglalkozásnak, valamint, hogy milyen képességű résztvevőkre számíthatok. A gyógypedagógussal célul tűztük ki, hogy egy, olykor problémás viselkedésű fiút vissza integráljunk a közösségbe. Ehhez olyan biztonságos teret kellett teremtenem a foglalkozáson, ahol az elfogadás, mint érték dominál és ahol a fiú megmutathatja a többieknek értékes tulajdonságait. Erre a szempontra igyekeztem figyelemmel lenni a foglalkozás megtervezésekor és vezetésekor egyaránt. Úgy terveztük, hogy két alkalmat fogok megtartani, azonban a második időpontot át kellett szerveznünk és azóta csak egy alkalom valósult meg. A pozitív visszajelzések miatt azonban tervezünk további alkalmakat a jövőben. Az alábbiakban tehát egy olyan tapasztalatot mutatok be, mely első és egyszeri drámafoglalkozást jelentett a résztvevők számára.

6.2. Foglalkozások a budapesti nappali otthonban

A 2024. Szeptember 6-án megvalósult foglalkozást -a Művészeti foglalkozások mintájára- beszélgetőkörrel indítottuk. Az ottani tapasztalatokból tanultva, szerettem volna megoldást találni arra, hogy ne váljon unalmassá a kör, ebből a célból behoztam egy „szócsengőt”: akinél járt a csengő, kizárólag az beszélhetett. Ellenkező esetben a szócsengő birtokosa lecsengethette a többieket. Kivételt képeztek a segítő kérdések, melyek szükségességére számítottam. A feladat egy jó és egy rossz dolog megosztása volt, az elmúlt héthez kapcsolódóan. Jellemző volt, hogy nem adekvát választ kaptam, lelkesen ecsetelte valaki például a napi rutinját, máskor nem volt tiszta, hogy jó vagy rossz dolgot osztott meg a résztvevő. Ilyenkor szükség volt segítőkérdésekre („milyen jó dolog történt veled az elmúlt héten? Mi történt veled elmúlt héten? Most péntek van. Milyen napokból is áll a hét? Mit csináltál hétvégén? Voltál

vidám/szomorú az elmúlt héten?”). Rossz dolgot, segítő kérdések után is, kevésbé osztottak meg, ami utalhat kritikus gondolkodás nehézségére is. Ezt követett egy ráhangoló gyakorlat, amelyet „Állj be közénk!”-nek kereszteltem el: némán kellett megegyezniük a résztvevőknek, hogy ki áll fel és mondja szépen hangosan azt az egy szót, ami eszükbe jut a „játék” -ról. A gyógypedagógus segített tisztázni, hogy mi számít egy szónak. Az elvont gondolkodást megkívánó gyakorlat ellenére, hamar megértették és már aktivizálták is magukat, nem is volt szükség példát mutatni.

A „Séta a térben”, zenés gyakorlat során költőinek szánt kérdéseket tettem fel aktuális érzeteikkel kapcsolatosan, a belső figyelem megteremtése végett. A fiúk kihangosították gondolataikat; ez zavarhatta a többiek belső figyelmét, ezért megjegyeztem, hogy legközelebb néma gyakorlatvégzésre sarkallnám őket. A gyógypedagógus segítőm instrukció adásnál lehalkította a zenét, hogy könnyebb legyen az utasításokra koncentrálniuk. Amikor különböző módokon kellett üdvözölni a szembejövőket, kreatívan, sokféle üdvözlési formát kezdeményeztek. A „Tükörjáték” előtt, a helyszínen, úgy módosítottam a tervemet, hogy egyszerre egy párt figyeltünk mindannyian, mivel úgy ítélt meg, hogy többfelé nem tudják irányítani a figyelmüket. Így nagyon jól működött, mivel koncentráltan tudtak dolgozni, miközben én szinte teljes figyelmemet az éppen játszóknak szentelhettem és tudtam nekik segítséget nyújtani. Heterogén összetételű párokat alakítottam, az együttműködési, testkoordinációs és kommunikációs képességeket figyelembe véve. Volt, aki egy segítővel végezte a gyakorlatot. Az éppen nem játszó odaadó figyelemmel nézték társaikat, amit a foglalkozás egy kiemelkedő pontjának tekintek: egyrészt nem szóródott szét a figyelmük, másrészt megtapasztalták, hogy társaik figyelnek rájuk, harmadrészt türelemmel és alázattal tudták átélni azt is, mikor nem ők vannak a középpontban. Mindenkinek más területen nyílik nagyobb lehetősége fejlődésre, de -a megfelelő bemelegítés után- jelen gyakorlattal mindenki teret kapott arra.

A „Vakvezetés” játék során hamar nyilvánvalóvá tették, hogy nagyon tetszik nekik a játék. Ügyeltem rá, hogy mindenki mindkét szerepet kipróbálhassa, de volt, akinek túl ijesztőnek tűnt a feladat és azt választotta, hogy kimarad belőle. Különösen tetszett a játék annak a fiúnak, akiről korábban úgy számolt be a gyógypedagógus, hogy problémás viselkedést mutathat és a foglalkozás célkitűzése között szerepelt az ő minél nagyobb befogadása a csoportba. Konfliktusban állt egy bőbeszédű fiúval, amely helyzetből azonban semmi nem mutatkozott meg a foglalkozás alatt. Ezért ennél a gyakorlatnál, amikor mindketten engem szerettek volna vezetni, arra kértem meg őket, hogy ketten legyenek vakvezetőim. Egyikük a jobb, másik a bal

kezemet fogta és mikor hozzátettem, hogy némán kell megegyezniük az irányításban, tökéletesen végezték a feladatot. A foglalkozás egyik legkiemelkedőbb pillanata volt ez, mivel a fiúk felülmúlták önmagukat: egyikük képes volt csendben maradni, leküzdeni ellenszenvét, a másik pedig együttműködni, odafigyelni a másokra. A bábszínház előadásban ez a lelkes páros mutathatott meg a többieknek egy mesejelenetet. Az egyiküknek az elején megmutattam, hogy az egyik kezét le tudja tenni maga mellé, így csak a másik marad játékban. A technikát ezután ügyesen alkalmazta a fiú, amivel kapcsolatban később a gyógypedagógus visszajelezte, hogy nagy eredménynek számít; külön mozgatni a kezeit még nem látta.

A visszajelző körben negatív visszajelzést nem kaptam, csupán annyi merült fel, hogy kitehetnénk egy „ne zavarj” táblát az ajtóra, mivel a foglalkozás elején többször nyitottak be munkatársak a szobába. A foglalkozás tanulsága számomra, egyrészt, hogy a játékokra szánt időkre nagyjából dupla annyit hagyhatok, másrészt, hogy másfél óránál kevesebb foglalkozást nem érdemes tartani a valódi elmélyülés; a drámajátékok ívének betartása végett.

6.3. Csoportbemutató: szegedi nappali otthon

2024 tavaszán felvettem a kapcsolatot egy szegedi nappali otthon vezetőjével, aki nyitott volt arra, hogy drámafoglalkozásokat tartsak az ellátottaknak. Az intézménybe 2024 szeptember 9-én látogattam el először, hogy találkozjam a résztvevőkkel, vezetőkkel. Úgy tapasztaltam, hogy rengeteg programjuk van a lakóknak, és az Intézményvezető állandóan elfoglalt a szervezési, kommunikációs feladatok végett. Ennek ellenére is érzékeltem a nyitottságot felém és hogy szeretettel várnak, illetve hogy mindenki tájékoztatva van az érkezésemről.

A reggeli beszélgetőkörben én is részt vettem, így megismerhettük egymást a munkatársakkal és az ellátottakkal, illetve mindannyian készülhettünk az elkövetkező foglalkozásra. Megfigyeltem a munkatársak kommunikációját is, hogy arra tudjam építeni saját vezetői stílusomat. A gondozók és szakemberek egyenrangú félként működtek együtt a tagokkal, a pozitív személyiségjegyeikre fókuszáltnak. A tagoknak állandóan lehetősége nyílt igényeik kifejezésére, egyéni kommunikációs szintjüknek megfelelően, ami feltételezhetően számtalan frusztrációt és konfliktust előz meg az otthonban. Az intézmény számos rehabilitációs célú foglalkozást kínál az ellátottaknak; a bábszínházas foglalkozáson túl, például hangterápia, kézműves tevékenységek, különböző ünnepségek színesítik a mindennapi teendőket. Mozgásos és művészeti versenyekben egyaránt szeretik megmérettetni magukat sokan, amelyek tárgyi eredményei ellepik a polcokat az előtérben. Ezen felül a jelentkezhetnek buszos kirándulásokra, városlátogatásokra is; a különleges helyeken készült rengeteg fénykép

beteríti a falakat. A nappali otthon színes, nyitott, elfogadó hangulata és az izgalmas programokkal megtöltött élet áthatja az épület falait.

A foglalkozások megtervezése előtt szerettem volna nagyjából tisztában lenni verbális kommunikációs készségeikkel, illetve mozgásos képességeikkel, ezentúl szerettem volna felmérni a teret, ami rendelkezésünkre áll a foglalkozásokhoz. A csoportban megjelenő 4 nő és 5 férfi szakértői véleményei a következő diagnózisokat írták le: enyhe, illetve közepes súlyos mentális retardatio. Két fő Down-szindróma, egy kromoszómarendellenesség, egy autista, két fő toxoplasmosis, a többiek ismeretlen etiológia miatt nem képes a teljes fokú önállóságra. A legfiatalabb résztvevő 33 éves, a legidősebb 51 éves volt. Mozgásukban komoly probléma nem volt, a leguggolás, testkoordináció során nehezítettséget tapasztaltam. Beszélni mindenki tudott, három résztvevő szavai nehezen érthetők voltak, de egy-két társuk őket is jól megértette. Optimális méretű tér állt rendelkezésünkre: a kilenc résztvevővel és a segítőkkel, székeinkkel együtt is kényelmesen elfértünk, a székeket szélre téve pedig volt terünk egyszerre is sétálni. A tér ajtóval zárható volt, ami segítette a belső figyelem megteremtését.

A találkozások heti rendszerességgel történtek, 5 héten keresztül, 2024. Szeptember 12-től október 10-ig. Az Intézményvezetővel nagyjából egy órás alkalmakban állapodtunk meg. Mivel azonban az első foglalkozás 1 óra 15 percre nyúlt és vezetői szemszögből megbizonyosodtam arról, hogy a megfelelő elmélyüléshez bővebb időkeret szükséges, valamint, a visszajelzések alapján, a résztvevőknek is megfelelt a másfélórás foglalkozás, végül így valósultak meg az alkalmaink: 10 és 11:30 között. Mindig volt egy csoporttag, akinek 10 perccel zárás előtt el kellett mennie, így a foglalkozások zárásából, a visszajelző körből rendszeresen kimaradt.

A kilenc résztvevőt az intézmény vezetője választotta ki az ötven fős létszámból. A kiválasztási szempont között szerepelt, hogy csoportmunkában jobban együttműködő, kommunikatívabb, mozgásukban ügyes résztvevők jöjjenek. Ezentúl valamennyi résztvevő önként jelentkezett. Egy résztvevőnél motivációs szempontként szerepelt, hogy egy hosszabb, nehezebb periódusa után, újból vidámsággal, pozitív energiákkal tölthessen fel. Ezen szempontokat tiszteletben és figyelemmel igyekeztem tartani a foglalkozások megtervezésekor. A résztvevők már szereztek tapasztalatot az intézmény egy büszkeségét jelentő bábszínház fellépésekben. A vezetők elmondása szerint, ezen események hatalmas élményt jelentenek számukra és nagy terápiás hatással is bírnak: a bábszínészeknek lehetősége nyílik az önkifejezés gyakorlására, olyan biztonságos keretek között, melyek teret engednek tehetségük megcsillantására,

ugyanakkor a bábokra projektálva tehetik ezt; a színpalak mögött maradva. Feltételezésem szerint, a fellépések mindenkinek megtanítták a jelenlét; a figyelem koncentrációjának jelentőségét a színpadon, illetve a feladattudat fontosságát. Emellett jótékony hatást gyakorol a csoportkohézióra is. Ezeket figyelembe véve, úgy készülhettem, hogy egy ügyes és összeszokott csoporttal lesz dolgom. Minden alkalommal egy-két segítő munkatárs csatlakozott a csoportba, akik gondozók, foglalkozástartók, az intézményben féléves gyakorlatot teljesítő szociális munkás hallgatók voltak, valamint az intézmény -többek közt gyógypedagógiai végzettségű- vezetője.

6.4. Foglalkozások a szegedi nappali otthonban

Az első alkalomra nagy izgalommal készültem és végül hasonló foglalkozástervet vittem, mint, amit a budapesti nappali otthon első foglalkozására. A beszélgetőkörben néhányan olyan szomorúságot hoztak be, amellyel kapcsolatban megkérőjeleztem kompetenciámat. Nem rendelkezem terápiás szakemberi végzettséggel és csupán emberi érzékenységemet tudtam nyújtani az ilyen szituációban. Ezt a kérdésemet később megbeszéltük a foglalkozáson jelenlévő terápiás szakemberrel, aki megnyugtatóan, hogy a lehető legtöbbet nyújtottam a szomorúságot megosztó résztvevő számára: azzal segítettem neki, hogy egy biztonságos teret teremtettem, ahol megoszthatta bánatát, amit megértően meghallgattuk, majd stresszoldás történt az egész foglalkozás alatt.

Az első foglalkozásunk elérte célját; megismerkedtünk, ellazultunk, felszabadultunk, egyre oldottabban játszottunk együtt. Megbeszéltük, hogy megfelelőbb lenne számukra is a másfél órás foglalkozás. Egy résztvevő volt, aki úgy nyilatkozott, hogy neki elég volt ez az idő is, így számára felajánlottuk, hogy bármikor kiülhet, megpihenhet, ha ezen igényét jelzi felénk. Mindennek ellenére, a későbbi foglalkozásokon, bevonódott állapotban, egyszer sem jelezte, hogy szeretne kiszállni az együttlétünkből.

Valamennyi foglalkozást azonos módon kezdtük és zártuk le. Egy 15 perces beszélgetőkör állt rendelkezésünkre, hogy megosszunk egy jó és egy rossz dolgot az elmúlt hetünkből. A rosszat a hátunk mögé dobtuk. A játék ötletet a Múzeum foglalkozásairól lestem el, ám szerettem volna megoldást találni arra, hogy ne váljon unalmassá a kör, amiért behoztam egy „szócsengőt”: akinél járt a csengő, kizárólag az beszélhetett. Ellenkező esetben a szócsengő birtokosa csengetéssel jelezhette, hogy csendet kér. Ezt követett egy ráhangoló gyakorlat, amelyet „Állj be közénk!”-nek kereszteltem el: némán kellett megegyezniük a résztvevőknek, hogy ki áll fel és mondja szépen hangosan azt az egy szót, ami eszükbe jut a „játék” szóról.

Később aktuális hangulatuk kifejezésére kellett szót választaniuk. Bevallom, hogy ennek az elvont feladatnak a behozatalától féltem kezdetben, de mivel jól működött, megtartottuk. Ezt minden alkalommal instrumentális zenére való séta követett a térben, különböző feladatokkal színesítve. Ebben a megérkezést, stresszoldást szolgáló etapban sok játékot kipróbáltunk. Volt, hogy „stop” jelzésre a megfelelő mozdulatot kellett mutatni. Volt, hogy üdvözölni kellett egymást különböző módokon. Volt, hogy mindenkinek meg kellett alkotnia a saját furcsa járását, amelyet mindenki utánzott. Volt, hogy különböző képzeletbeli helyszíneken kirándultunk és ennek megfelelően kellett járni. Volt, hogy egyszerre kellett elindulniuk a pároknak. Máskor érzelemszobrokat kellett alkotni a testünkből. Ezek a gyakorlatok, úgy tapasztaltam, kellőképp ellazítottak bennünket, illetve megalapozták a figyelemkoncentrációt. A maradék nagyjából egy órában játszottunk „Karmesterjátékot”, „Őrjátékot”, „Vakvezetést”, „Tükörjátékot”, csináltunk bábelőadást. Utolsó előtti alkalommal egy gombolyagot dobtak a körben ülők egymásnak azzal a mondatkezdéssel: „Azt szeretem benned, hogy...”. A feladatokat általában rövid reflexió követte: A „Vakvezetés-nél” például körbejártuk, hogy „hogyan éreztél magad, mi tetszett jobban; vezetni vagy vezetve lenni?” és következtetéseket szűrtünk le a gyakorlat során átéltekből. A foglalkozást minden alkalommal visszajelző körrel zártuk, ahol ismét előkerült a szócsengő. Két kérdésre kellett mindenkinek válaszolnia: mi tetszett és mi nem tetszett az aznapi foglalkozáson? Az utóbbira csupán egyszer kaptam visszacsatolást egy munkatárstól, amely a stop jelzésre épülő játék szabályainak nem megfelelő átgondoltságára vonatkozott. A problémát a tárgyalt játéknál én is éreztem: két taps, egy taps és dobogás között nehéz volt auditív módon differenciálni bárki számára. Ezentúl, amikor rákérdeztem egy résztvevőnél, hogy a sok fizikai mozgást igénylő játék is tetszett-e neki, akkor kifejezte negatív választát. A legkedveltebb játékok a „Vakvezetés”, „Karmesterjáték”, „Őrszemjáték”, „Tükörjáték” voltak. Fontos megjegyezni, hogy a foglalkozás felvezető játékaire általában kevésbé emlékeztek, ezért azokat kevesebbszer említették. Amikor azonban rákérdeztem, hogy azok hogy tetszettek, kifejezték, hogy jók voltak, csak már ki is ment a fejükből (az utolsó emlék dominanciájával így van mindenki). A visszajelző kör végeztével a „Szókollázs” nevet kapó játék következett: némán kellett megegyeznünk, hogy milyen sorrendben állnak fel és közlik azt az egy szót, amit magukkal visznek a foglalkozásról. Az intézményi munkatársak visszajelzései alapján ezek a szavak meglepően érettek és kifejezők voltak.

Az első foglalkozás tapasztalata számomra többek közt az volt, hogy kilenc résztvevő nagyobb vezetői figyelmet, határozottabb utasításokat igényel, mint hat. Fontos megemlítenem, hogy

míg a hat fős létszámnál plusz két segítőm volt, itt kilenc főnél egy. Észleltem, hogy itt olyan társaságról van szó, amely tagjai többségében szeretnek szerepelni és számukra inkább az a helyzet okoz kihívást, amikor nem ők vannak középpontban. Ez a dinamika a pesti csoportban pont fordítva volt. Amikor észleltem a csoport figyelmének lankadását a páros tükörjátékban, ahol mindössze két fő kapott egyszerre szerepet, akkor rugalmasan átalakítottam a feladatot: mindenki beállhatott tükörképnek, így egyszerre valamennyiüket tudtam aktivizálni. Egyébként a „Tükörjátékot” (Kaposi, 2013. 35.) emelték ki a legtöbben a visszajelző körben, mint kedvenc játék, mivel jókat tudtak nevetni közben. A segítő munkatárs később visszajelezte, hogy ha számukra valami vicces, az a legnagyobb dicséretet jelenti és erre az értékre bátran építsek a jövőben.

Egy másik kiemelendő tapasztalat volt számomra, hogy az idő tervezésemen dolgoznom kellett, ugyanis a foglalkozásból több feladatrészt ki kellett hagynunk, úgy is, hogy 10 perccel tovább tartottam a tervezettnél a foglalkozást. Azt gondolom fontosabb az egy-egy gyakorlatban való elmélyülés, mint a tervezet végigvitele. Azért a tervezet strukturális felépítését ezentúl igyekeztem úgy megalkotni, hogy a játékokra több időt hagyjak. Úgy láttam, hogy a csoportnál fokozottan érdemes hosszabban gyakorolni a játékokat, egyrészt, hogy a szabály mindenkinél rögzüljön, másrészt, hogy minél több ember kipróbálhassa, harmadrészt, hogy fejlődhessenek benne az ismétlés által.

A foglalkozásoknak keretet adó gyakorlatok (beszélgetőkör, „Állj be közénk!”, visszajelző kör, „Szókollázs”) lehetőséget adtak a fejlődés megfigyelésére. Úgy tapasztaltuk a gondozókkal, hogy már a második alkalom után adekvátabb válaszok, feladatmegoldások, önkifejezésükben kreatívabb és könnyedebbek voltak a résztvevők az ismert gyakorlatokban. A biztonságot nyújtó keretet szerették, örömmel osztották meg az új segítőkkal a játékszabályokat ilyenkor.

A második foglalkozáson már felmerült bennem egy fontos kérdés a foglalkozások céljával kapcsolatosan: ha a résztvevők személyes fejlődését helyezem a fókuszba, akkor gyakoribb ismétlést, lassabb tempójú haladást kell diktálnom, így viszont kevesebb játékot tudunk kipróbálni. Úgy döntöttem a személyes fejlődés a legfontosabb célom, és azon módszerek feltárása, melyek ahhoz hozzájárulnak. Az öt alkalom alatt így is meglehetősen sokszínű területeken csillanthatták meg tehetségüket és kiderülhetett számomra, hogy hol szükséges és hogyan lehetséges differenciálni az egyes feladatokban.

A foglalkozások reflektív naplói és a foglalkozástervezetek a kiegészítő dokumentumban megtalálhatóak. Az utolsó foglalkozás után egy hónappal felvett interjúbeszélgetések átfogó

visszajelzést adtak egyrészt az ellátottak, másrészt a gondozók megéléseivel kapcsolatosan. Az interjúbeszélgetések a dolgozat mellékletei közt olvashatók, de alább szemléltetem is egy összefoglaló táblázat formájában a szegedi nappali otthonban kapott válaszokat. Az ellátottakat „fiatalok-ként” jelölöm meg, a helyi szokást követve. Az interjúbeszélgetésben öt fiatal vett részt, akik válaszait összehasonlítom az intézményi dolgozók válaszaival, mely négy munkatárs válaszait szintetizálja.

2. Táblázat: A szegedi nappali otthonban megvalósult foglalkozásokra reflektáló interjúbeszélgetések összefoglalása

Kérdések	Fiatalok válaszai	Munkatársak válaszai
1. Hogy érezted magad a foglalkozásokon?	Jól. (3x) /Jó volt együtt lenni. /Nagyon jól. /Boldogan.	Jól, nagy élmény és tanulási folyamat volt a dolgozók számára.
2. A foglalkozás után meddig érezted magadon ezt az érzést?	Adekvát választ nem kaptam.	Erre úgy lehetne válaszolni, hogy a fiatalok sokáig emlegették a foglalkozásokat; másnap, de még egy héttel később is.
3. Mit szerettél legjobban a foglalkozásokban? (Beszélgetőkör, egyik játék, együtt lenni a többiekkel)	Őrszem játék (4x), tükörjáték (3x), vakvezetés (2x), titkos karmester (2x), kezdő beszélgetőkör (1x).	A tükörjátékot különösen sokáig emlegették. A bábelőadás és az érzelemszobrok nagy élmények voltak a dolgozók számára, mert rácsodálkozhattak, hogy milyen érettek a fiatalok önkifejezésükben.
4. Volt bármi, amit nem szerettél a foglalkozásokban? Amit máshogy csináltál volna?	„Nem volt olyan, hogy rossz. Pont jó volt.” A létszámot soknak érezte 2 résztvevő.	Egy gondozó úgy látta, hogy megfelelően tudtam figyelni a csoport minden tagjára, de ez a kilenc fő a maximális létszám lehet; ennél bővebb

(Az egyik játék nem tetszett, a foglalkozások túl hosszúak/ rövidek voltak, a csoportban túl sokan/kevesen voltunk)		csoport már az elmélyült munka rovására menne.
5. Szerinted közelebb kerültél a többiekhez (valakikhez) a foglalkozások alatt? Ha igen, kikhez? (Dolgozók, társak?)	3 fiatal kifejezte, hogy közelebb került a társaihoz, ebből ketten a gondozókhoz is.	Mivel ez egy összeszokott társaság volt, a hangsúly nem a csoportkohézió erősítésén volt. Ugyanakkor 3 gondozó úgy értékelte, hogy közelebb kerültek a fiatalokhoz, annak köszönhetően, hogy egy új, pozitív közös élményben volt részük.
6. Máshogy érzed-e magad a foglalkozások hatására itt, a nappali otthonban? (Több barátod lett itt? Szívesebben jössz be ide?)	Egy résztvevő pozitív változást fejezett ki, ketten változatlanul jól érzik magukat az intézményben.	
7. Szerinted fejlődöttél valamiben a foglalkozások hatására? Miben lettél ügyesebb? (Bátrabb lettem, jobb barát lettem, jobban tudok együttműködni másokkal, jobban ki	Bátrabb lettem, mindegyikből ügyesebb lettem, jobban ki tudom fejezni az érzelmeimet. / Játékosabb lettem. /Jobban odafigyelek az érzéseimre és jobban szeretem a gondozókat, a társakat is. /Egy résztvevő nem érzékelt fejlesztő hatást önmagán.	Segített nekik az önkifejezésben: érzelmeik és gondolataik kommunikációjában.

tudom fejezni az érzéseimet)		
8. Mit adott neked a foglalkozás? (Barátokat, önbizalmat, szeretetet, figyelmet, jókedvet, vidámságot, biztonságos teret, felszabadultságot, tanulást önmagamról)	Bábozás, mozgás, tükörjáték (2x), közös élmény, öröm, jó érzés.	A fiatalok új oldalainak megismerésének lehetőségét és önismeretet adott. Motivációt és inspirációt a saját munkájukra nézve. „Jó érzést”, hogy jó volt ott lenni és mindenki ott akart lenni minden alkalommal.

7. Kutatási eredmények összefoglalása és reflektálás a kutatási kérdésekre

Az alábbiakban szeretnék reflektálni a dolgozat elején megfogalmazott kutatási kérdéseimre.

7.1. Milyen bevált hazai gyakorlatok léteznek drámafoglalkozásokra intellektuális képességzavarral élő felnőttek részére és mik képzik azok szakmai szempontjait?

Az értelmileg akadályozott felnőttek számára tervezett drámafoglalkozásokból három hazai gyakorlatot ismertem meg, melyekből kettő művészeti neveléssel, készségfejlesztéssel foglalkozik, a lakóotthoni foglalkozások célja pedig a komplex személyiségfejlesztés volt. A Baltazár Színház célja a „másságban” rejlő szépség kiemelése, perspektíva-váltás támogatása a társadalomban. Ezen az úton haladva, a résztvevők, a vezetők, tanárok visszajelzése alapján, szembeötlő pozitív változás megy végbe a Művészeti Központ szervezte foglalkozások résztvevőiben, mely fejlődés megmutatkozik mindennapi életükben; közösségeikben, emberi kapcsolataikban, önbizalmukban, céltudatosságukban, önállóságukban. A MásSzínház csoportfoglalkozásainak célkitűzése a képességfejlesztés, önállóságra nevelés, emellett a közösségi élet, szórakozás, kikapcsolódás, művészeti tanulás megtapasztalása (MásSzínház honlapja, 2024). Egy oktató elmondta, hogy a résztvevők mögött a legtöbb esetben olyan támogató családi háttér áll, amely lehetővé teszi az akadályozottsággal élő fiatal számára, hogy művészeti nevelésben részesüljön. Ez nem csupán anyagi biztonságot fémjelez, de szellemi érettséget is a szülők, gondviselők részéről, amely egész életen át tartó fejlesztés és ingerdús környezet megteremtésére utal. Éppen ezért, a hospitált foglalkozásokon résztvevők többségének igényei mások lehetnek a nappali otthonokban tapasztalathoz képest.

A rehabilitációs célú intézményben megvalósult kísérlet célja a terápia volt, amelynek fejlesztő hatását kimutathatóvá tette Csilla kutatásában. Az ő tapasztalatai inspiratívan hatottak jelen kutatásra azáltal, hogy megmutatták milyen szemléletmóddal, rugalmassággal, egyéniséget és aktuális igényeket figyelembe vevő jelenléttel érdemes a foglalkozásokat megszervezni. Megmutatta azt is, milyen utakon mélyíthetők a folyamatok, milyen célokat lehet megvalósítani az egyéni szükségletekhez igazodva.

7.2. Hogyan tudjuk adaptálni a drámagyakorlatokat az intellektuális képességgal élő felnőtt személyek sajátosságainak figyelembevételével? Milyen szempontokat kell figyelembe vennünk és mikre építhetünk egy drámafoglalkozás megtervezésekor?

Jelen kutatás legfontosabb problematikáját a drámajátékok adaptációs lehetőségeinek feltárása képezte. Feltételeztem, hogy értelmileg akadályozott résztvevők esetében azon jellemzőkre fokozott figyelemmel kell lenni, amelyeket a 4. fejezetben leírtam. A kognitív funkciók, kommunikációs készségek, motoros funkciók sajátosságaiból kifolyólag számítottam a legtöbb adaptációs szükségletre. Az első foglalkozások megtervezésekor a legtöbb kérdésbe a verbális kommunikációt igénylő játékok esetében ütköztem. Egy korábbi beszélgetésem Csillával bátorított arra, hogy „minden játékot be lehet és be is kell vinni hozzájuk”, viszont tudtam, hogy adaptációra szükség van. Az alábbiakban szeretném megosztani azon tapasztalataimat, melyeket ezen a területen szereztem.

Az első és legfontosabb szempont, amit egy drámafoglalkozásra való felkészülésnél figyelembe kell venni, a kommunikáció. Fontos, hogy ne (csak) verbális kommunikációra hagyatkozzunk, hanem minél több csatornát használjunk. Meg kell találnunk azt a formát, ami illeszkedik a résztvevők kommunikációs szintjéhez, ami sok esetben a bemutatást jelenti. Ezen okból kifolyólag egy játék ismertetése során érdemes bemutatni a cselekvéseket, hogy kinek mi a feladata szabályok alapján. Első körben ajánlatos egy próbakört játszani, amikor a vezető példát tud mutatni, rá tud világítani a játék lényegére. Ez sokkal egyértelműbbé teszi a feladatot mindenki számára és sok időt spórol meg a csoport. A „Karmesterjátéknál” (Kaposi, 2013. 36.) például nem mutattam példát, hanem a szóbeli instrukció után egyből rábíztam az önként jelentkezőkre az irányítást, illetve a kitalálói szerepet is. Emiatt a karmester sokáig nem kezdett el mozogni, nem volt tisztában a feladatával, illetve annak kivitelezési módjával. A kitaláló játékos pedig kevés átgondolással kezdett el találgatni. Hiába instruáltam mindkettőjüket szóban, korlátozottabban ment át az információ, mintha demonstráltam volna, amit utánózni tudtak volna. Az „Örjáték” (Kaposi, 2013. 42.) során az őrszem hajlamos volt akkor is hátra fordulni, amikor nem hallott hangot, vagy kiejteni valakit, amikor az meg sem mozdult. Ennél a játéknál is érdemes lett volna példát mutatnom. Azt is meg tapasztaltam, hogy eredményesebb sokszor az ügyesebbeknek engedni teret a szereplésre először, így a többieknek több ideje nyílik átgondolni, megérteni a feladatot, valamint tudnak méríteni társuk játékából, mire ők következnek.

Ahol lehet humort alkalmazni, ott bátran tegyük. Egyrészt a legtöbb probléma egy varázsütésre megoldódik, ha humorral absztrahálni tudjuk azt. Másrészt a drámafoglalkozások célja egy biztonságos közeg megteremtése, aminek remek eszköze a stresszoldás és felszabadultság erősítése a humor által.

Egy fogyatékkal élők csoportjában általában fokozottan megoszlók a differenciálási igények. Változatos képességprofilú tagokra számíthatunk, akiknek egyéni motiválási lehetőségeit érdemes megismerni, kommunikációs szintjét megtalálni. A heterogén csoportokban egy olyan rugalmas vezetőre van szükség, aki képes a résztvevők aktuális igényeire ráhangolódni, felmérni azokat és ahhoz adaptálni a tervezett feladatokat. Erre jó példa a „Vakvezetés” (Kaposi, 2013. 18.) során szerzett tapasztalat a fiúval, akinek a megfelelő mondatot kellett hallania, ami megnyugtatta, a megfelelő motivációs forrást kellett megkapnia, hogy túllépje félelmét. Emellett differenciáltan valósította meg először a feladatot; szemkendő nélkül. Egy másik (autizmus spektrumzavarral élő) fiúnak a fizikai érintéssel volt gondja, amit leküzdhattünk úgy, hogy kendőt fogva vezetjük. Úgy tapasztaltam, hogy ezek a differenciálási igények a foglalkozások közben jönnek felszínre, ezért nélkülözhetetlen a rugalmas gondolkodású vezetői kompetencia.

A „Vakvezetés” (Kaposi, 2013. 18.) valamennyi tipikus fejlődésmenetű színjátszókörben úgy játszottuk, hogy az egész csoport egyszerre mozog a térben; a fele vakként, a másik fele vezetőjükként. Életem első drámafoglalkozását tartva értelmileg akadályozott személyekkel, rádöbbsentem, hogy a figyelemnek ez a szintje nem fog működni, ezért adaptáltam a játékot. Egyszerre csak egy pár mozgott a térben, esetleg -kellően nagy tér és résztvevői jelenlét esetén- kettő. Erre azért is szükség volt, mivel segítséget igényeltek a kendő megkötésében, illetve a bizalmi játék biztonságos körülményeinek biztosításában.

A csoportokban jelenvoltak -állandóan változó, átmeneti- személyközi konfliktusok és barátságok. A pár választást fokozott jelentőséggel bírt, mivel nem megfelelő párok alakítása esetén akár verekedésre is számíthattunk volna. Ezért ajánlatos részletesen tájékozódni a csoport aktuális szociometriájával kapcsolatosan is a munkatársaktól kezdés előtt.

A játékok ismétlése nélkül nem válik láthatóvá a fejlődés. A biztonságos keretet nyújtó foglalkozások kezdése és zárása erős csoportkohéziós hatással bír. A kezdő és záró rituálé a szóbeli kifejezési készség fejlesztésére épült és azok ciklikussága lehetővé tette a fejlődés láthatóságát.

A fejlődés pedig vezetőnek vagy résztvevőnek egyaránt büszkeséget és örömet okoz, ezért a végbement változásokat érdemes kihangsúlyozni. Ez egy jutalmazási rendszer részévé válhat, és ez a dicséret bearanyozhatja egy-egy résztvevő napját, hetét.

Állóképességük, fáradékonyságuk figyelembe vétele szempont kell, hogy legyen. A foglalkozás teljes idejében érdemes székeket biztosítani a résztvevők részére, hogy ha le szeretnének ülni, azt megtehessek.

A fantázia, emlékezet, elvont gondolkodás nehézségét a csoportban általánosságban leírható módon nem tapasztaltam. A foglalkozáson megteremtett hangulat, az intézményi ellátás minősége támogathatta ezt.

7.3. Milyen hatással vannak a résztvevőkre a drámafoglalkozások az általános és aktuális hangulat, szociális élet, önkifejezés, kommunikációs készségek tükrében?

Az egy hónapos kísérlet időkeretéből kifolyólag nem volt célja a kutatásnak a készségek, képességek, illetve tartós hangulatbeli változások vizsgálata. Mindazonáltal, célom volt annak feltárása, hogy egy vagy néhány drámafoglalkozásnak van-e látható eredménye. A drámapedagógia eszköztárát alkalmazó foglalkozásokról a visszajelzések alapján, leírható, hogy hozzájárultak elsősorban az érzelemkifejezés fejlődéséhez. Ezt valamennyi megkérdezett munkatárs és két résztvevő is megerősítette. A foglalkozások során nagyon sok gyakorlat irányult ezen képesség fejlesztésére (a kezdő beszélgetőkör, „Állj be közénk!” játék, a visszajelző kör, a „Szókollázs” feladat, az „Azt szeretem benned, hogy...” gyakorlat, az „Érzelemszobrok”, a bábjáték, illetve a folyamatos reflektálás egyes feladatrészek után a megélt élményekre). Az Intézményvezető Asszony elmondása alapján, megdöbbentő volt, hogy milyen éretten fejezik ki gondolataikat, érzéseiket a foglalkozásokon.

Két gondozó kiemelte a figyelem fejlődését a foglalkozások ideje alatt, valamint a kommunikációs készségek, az elvont gondolkodás, kreativitás fejlődését a résztvevőknél. Érdekes visszajelzés, hogy a fiatalokat régóta ismerő gyógypedagógus figyelmük terjedelmét 45 percre jelölte meg, ám a másfél órás foglalkozások legvégéig koncentrált munka zajlott minden alkalommal.

A gondozói visszajelzések alapján, a foglalkozások hatására semmilyen negatív hangulati változást nem tapasztaltak a résztvevőkön. Ezzel szemben leírták, hogy aznap és másnap kiegyensúlyozottabbnak látták őket, továbbá még a rákövetkező héten is emlegették a játékokat, megosztották pozitív élményeiket. Egy résztvevőnek a foglalkozások idejében

édesapja elengedésével kellett szembenéznie, ami miatt érthető, hogy kevés hangulati javulást észleltünk nála. Azt viszont visszajelezte és a gondozók is megerősítették, hogy számára stresszoldást jelentettek a foglalkozások és a játékidőben el tudta felejtetni gondjait, ami nagy eredménynek mondható a munkatársok visszajelzése alapján.

A vizsgált csoport egy régóta összetartó társaság volt, így a csoportkohézióban öt alkalom után nem következett be látványos változás. Három résztvevő kifejezte, hogy a foglalkozások hatására még közelebb került egy-egy társához, ebből ketten említették a gondozókat is. Két gondozó kifejezte, hogy az egyetlen olyan résztvevő, aki korlátozottan vesz fel kapcsolatot másokkal, verbális kommunikációs szintje kevésbé fejlett a többiekhez képest, az utolsó foglalkozás elteltével beszélgetést kezdeményezett velük. Ez az eredmény azonban nem köthető egyértelműen a foglalkozásokhoz: a két gondozó szeptemberben érkezett az intézménybe és lehetséges, hogy a bizalmi megnyilvánulás a foglalkozások hiányában is ekkor mutatkozott volna meg.

7.4. Milyen hatással vannak a munkatársakra a foglalkozások; a munkahelyi légkör, motiváció, kollégákkal és ellátottakkal való kapcsolat tükrében?

Valamennyi intézményi munkatárs egyértelműen kifejezte, hogy új oldalakat ismerte meg a résztvevőknek a foglalkozások alatt. Olyan képességeikre nyertek rálátást, amelyek más kontextusban nem jönnek elő általában. Azáltal, hogy új arcaikat ismerték fel a résztvevőknek, kifejezték, hogy közelebb kerültek hozzájuk. Ezt, elmondásuk alapján, összefoglalóan, az segítette elő, hogy egy közös, pozitív élményben vettek részt.

A dolgozók elmondták, hogy nem csak a fiatalok versengtek, hogy jöhessenek, hanem ők is. Erre több okuk is volt. Az Intézményvezető Asszony megfogalmazása szerint azért akartak jelen lenni, mert egy olyan jó érzést élhettek át a foglalkozásokon, akárcsak a fiatalok: „Mi is ugyanígy vagyunk ezzel, hogy nem tudjuk megfogalmazni pontosan, de valamiért jó: mert jól érzem magam ebben a közegben, jól érzem magam ebben a csoportban. Egyszerűen megfogalmazva; ezért.” A foglalkozások lehetőséget kínálnak önismeretre, készség, képességfejlesztésre a csoport minden résztvevője számára; mindannyian rácsodálkozhatunk viselkedéseinkre, személyiségjegyeinkre a kreatív gyakorlatok szemüvegét felöltve. A bizalmi és jó hangulatú csoporton túl ez a fejlesztő hatás is motivációt biztosíthat mindenkinek a részvételre. A foglalkozások iránti kíváncsiságát táplálta egy munkatársnak, hogy inspirációt meríthetett saját foglalkozásaihoz. Elmondása alapján, egy-két elemet, amit nagyon élveztek a

fiatalok, átemelt saját eszköztárába is, ami nekem nagy örömet okoz, hiszen ezáltal a dolgozat egyik célkitűzése; a drámapedagógia eszköztárának népszerűsítése, manifesztálódhatott.

A két szociális munkás hallgató megosztotta velem, hogy számukra a legtöbbet a szemléletmódom adta: hogy egyenrangú, felnőtt személyekként fordultam a résztvevők felé. Elmondták, hogy számukra ez motivációt adott arra, hogy milyen hozzáállással is lehet és érdemes ezt a munkát csinálni, egy-egy foglalkozást megtervezni.

Ahogy fentebb részleteztem, a dolgozók a fiatalok egyéniségét figyelembe veszik, és családias hangulat megteremtésére törekcszenek. Mindazonáltal, fontos eredménye a kísérletnek az, hogy valamennyi megkérdezett dolgozó kiemelte, hogy a foglalkozásokon új oldalait ismerte meg a fiataloknak. Megdöbbszentőnek írták le azt, hogy milyen éretten ki tudták fejezni gondolataikat, érzelmeiket. Annak ellenére, hogy rengeteg szeretetet, érzelmet, ingert adnak számukra, nem gondolták, hogy azokat ennyire vissza is tudják adni a fiatalok. A beszélgetéseinkből kiderült, és a gyógypedagógia tudományág álláspontja is arra mutat rá, hogy értelmileg akadályozott emberekkel foglalkozó szakemberek számára elengedhetetlen, hogy a jó tulajdonságaikat helyezzük előtérbe és azokra építsük a fejlesztő tevékenységet. Ide beemelném a három évig lakóotthoni foglalkozásokat vezető, Csilla tapasztalatát: Csilla elmondta, hogy több gondozó szabadnapján is bejárt munkahelyére, ha foglalkozás volt (jelen dolgozat 6.4. fejezete). Csilla tapasztalata és jelen kísérlet résztvevőinek visszajelzése is azt mutatja meg, hogy kiemelt jelentőségűek lehetnek a drámafoglalkozások egy lakóotthon dolgozóinak szemléletmódjának alakulásában.

7.5. Mely tulajdonságokkal kell rendelkezünk intellektuális képességszavarral élő, nagykorú személyek részére tartott drámafoglalkozások vezetéséhez?

Az interjúbeszélgetések alanyai kiemelték, hogy a személyem nagyban befolyásolta a pozitív kicsengését a foglalkozásoknak. Semmiképpen nem kívánom saját személyemet fényezni ezen a ponton, azonban a kutatás egyik célkitűzése volt, hogy az eredményes foglalkozásvezető kompetenciáit feltárja. Visszacsatolva a kísérlet helyszínéhez: fontosnak tartom, hogy a felhőtlen sikerélményekhez nagyban segített hozzá az, hogy nyitottságot érzékelttem a vezetők felől a szegedi és a budapesti nappali otthonban egyaránt. Ez a nyitottság bő teret hagyott kreativitásom előhívásának és magabiztos vezetői jelenlétemnek. Ezekből adódóan tudtam megfelelő rugalmassággal kezelni a helyzeteket, improvizálni, figyelemmel jelen lenni és ráhangolódni a résztvevőkre, megtalálni a közös hangot velük. Az összes dolgozó kiemelte, hogy egy „bizalmi légkört” tudtam teremteni, aminek köszönhetően felszínre jöhettek mélyebb

megnyilvánulásai a jelenlévőknek. A Csillával való beszélgetés, megfigyeléseim a budapesti inkluzív színházakban és a két nappali otthonban általam tartott drámafoglalkozások tapasztalatai azt igazolják, hogy a megfelelő vezető kompetenciáit a következőkben határozhatjuk meg:

- Attitűdjét nyitottság, elfogadás, kíváncsiság jellemezi valamennyi résztvevő irányába
- Képes ráhangolódni a résztvevők hangulatára, érzelmi és gondolati jelenlétére
- Kommunikációját a résztvevők szintjének megfelelően választja meg
- Képes rugalmasan igazodni a résztvevők aktuális igényeihez, jó improvizációs képességgel rendelkezik
- Kreatív utakon jár el a problémamegoldásban
- A foglalkozásokra jól felkészült: drámapedagógiai tapasztalattal és gyógypedagógiai gyakorlati tapasztalattal, szakmai tudással felvértezve
- Vezetői jelenléte magabiztos
- A foglalkozás többi segítőjével jó kapcsolatot tart fenn
- Reflektív, önreflektív tevékenységet rendszeresen alkalmazni képes

8. Összefoglalás és jövőbeli kitekintés

Az alábbiakban először összegzem a kutatásból levont következtetéseket, reflektálok a dolgozat elején megfogalmazott hipotéziseimre, majd ezekből kiindulva felfestem a kutatás jövőbeli útját; hiszen bőven rejt még magában lehetőségeket a vizsgált téma.

A hipotézisemre visszacsatolva, a drámapedagógia alapú fejlesztő foglalkozások segítettek a résztvevőknek a szociális kapcsolódások alakításában az általam vizsgált intézményekben, gondozott-gondozott, gondozott-gondozó között egyaránt. A kognitív képességek gyengesége, illetve azok a nehézségek, melyeket megjelöl az értelmi akadályozottsággal élő személyekről szóló szakirodalom (melyről a dolgozat 3. fejezetében írtam) a foglalkozások alatt szinte láthatatlanná váltak. Ennek köszönhetően, a gyakorlatokat végezve, minden résztvevő egyenrangú fél, a cél tehetségük kibontakoztatása és önkifejezésük megvalósítása volt. A foglalkozások meglepő erősséggel javították a dolgozók viszonyulását a gondozottak irányába, azáltal, hogy a résztvevők új oldalaira irányították a figyelmet. Ennek köszönhetően a munkatársak szemléletmódjába, motivációjába és az intézményi légkörbe is változást hoztak a foglalkozások- saját elmondásuk alapján.

A drámafoglalkozások kiemelkedően hozzájárultak az önkifejezési képesség, a figyelem fejlesztéséhez és stresszoldó hatással bírtak. A részvétel a hangulatra, magatartásra pozitív hatást gyakorolt, olyan jó, közös élményekkel gazdagította a csoportot, ami erősítette a kohéziót a tagok között. A kipróbált játékok közül azok voltak a kedvenceik, amelyek a bizalmi alapú, szociális kapcsolódást erősítették és amelyek vidámságot hoztak számukra.

Fontosnak tartom kiemelni azt, hogy milyen nagy szerepe van a kísérlet megvalósítási helyszínének. A tárgyalt intézmények nyitott, barátságos, ingergazdag környezetet kínálnak az ellátott fiataloknak. Szakmailag mindent megtesznek a fejlődésük érdekében a dolgozók, amit tudnak. A fiatalok szeretnek a napközibe járni, ahová számtalan élmény, barátság, érzelmi kötődés vonzza őket. Az egy hónapig vizsgált csoport egy összetartó, pozitív, támogató hangulatú, régi társaságból állt össze. Leírható, hogy a kísérletnek helyet adó intézmények kiemelkedően jó minőségű, komplex személyiségfejlesztésre törekvő lakóotthonok voltak, ahol a szeretetteljes, egyéniséget kibontakoztatásra inspiráló környezetet teremtő gondozás áll a vezetőség fókuszában. Éppen ebből kifolyólag érdemes lenne a jövőben annak vizsgálata, hogy milyen hatás jelentkezik kevésbé ideális környezetben. Ezentúl, inspiráló belegondolni abba, hogyha itt is megmutatkozott a pozitív hatása a drámafoglalkozásoknak, melyek csupán

öt alkalommal valósultak meg, feltételezhetjük, hogy az még látványosabban tűnhet fel egy hosszabb folyamatban.

A foglalkozások egyéni megéléseit befolyásolta a vezető személyisége, kompetenciája, amely alapján képesnek kell lennie a bizalmi légkör kialakítására. Az általam megvalósított kísérlet rendkívül támogató közegben valósult meg, ami hozzájárult ezen feltételek teljesüléséhez.

A fent írt gondolatot tovább szöve, érdemes lenne a jövőben minél színesebb csoportokban kipróbálni a drámafoglalkozásokat, ahol súlyos és halmozott fogyatékkal élő résztvevők is bevonásra kerülnek. Az ő esetükben hosszabb folyamatra kell számítani, ám, Csilla tapasztalata alapján, még szembetűnőbb eredményeket tudnak elérni fejlődésükben.

A fent írtakból kifolyólag e dolgozat még csak egy útnak az elejét jelenti. Jelen kutatáson túlmutató célkitűzésem, hogy minél több csoportban, minél nagyobb időkeretek között, minél több drámajátékot és alkalmazott színházhoz kapcsolódó technikát próbáljunk ki. Ezen tapasztalatokat elemezve és szintetizálva pedig egy olyan játékgyűjteményt, jó gyakorlatokat tartalmazó kézikönyvet állítsunk össze, amely kifejezetten intellektuális képességzavarral élő felnőttek részére íródott. Erre motivál az, hogy a kutatás bizonyította, hogy a fejlesztő hatás tapintható a levegőben a csoportokban és az említett kiadvány hozzájárulhat minél több olyan felemelő pillanat átéléséhez, amelyeket a kísérlet alatt volt lehetőségünk megtapasztalni. Amelyek sokszor hiánypótlónak számítanak az intellektuális képességzavarral élő felnőttek körében, és amelyek manifestálása rácsodálkozó élményeket hoz a csoport valamennyi résztvevőjének életébe.

Ahogy az egyik fiatal (továbbiakban: D.) kifejezte:

„Én: Mit adtak neked a foglalkozások?

D: Jobban ki tudom fejezni az érzéseimet.

Én: Mi segített neked ebben?

D: A szeretet.

Én: Itt kaptál?

D: Igen, rengeteget.

Én: A napköziben is?

D: Igen.”

9. Köszönetnyilvánítás

Amikor jelen kutatásra gondolok, nagy hála érzése fogalmazódik meg bennem nagyon sok személy irányába. A sort egészen magabiztosan általános iskolai tanárain támogatásától kezdhetem (külön köszönetet mondva Kecskés Jutka, fantasztikus drámapedagógusnak). Az egyetemi tanárain közül kiemelve szeretnék külön köszönetet mondani Magyar Ágostonnak, akinek támogatása elindította bennem jelen kutatási folyamat megvalósításának lehetőségét és akinek köszönhetem külső konzulensem, Kálló Veronika gyógypedagógus megismerését is. Veronika segített megszerezni a fejemben már kavargó gondolatokat, amely biztos alapot nyújtott a dolgozat felépítéséhez. Köszönettel tartozom Nagyné Hegedűs Anitának, aki segített megválaszolni a Tudományos Diákköri Konferenciára való felkészülés kérdéseit, valamint motivált a részvételre.

Nagyon köszönöm témavezetőmnek, Ladányi Lilinek, amiért bármikor számíthattam rá, fordulhattam hozzá kérdéseimmel, illetve, amiért kritikai tükröt nyújtott számomra a dolgozat elkészítése közben. Hálás vagyok támogató jelenléteért a teljes folyamatban.

Hálás vagyok azért a nyitottságért, amellyel a Baltazár Színház és a Mászínház valamennyi munkatársa fogadott, amikor kérésemmel felkerestem őket. Sokat jelentett, hogy ők időt és energiát szenteltek, személyes fogadásomon túl is, hogy felmerült kérdéseimet megválaszolják, a dolgozatba beemelt anyagrészt ellenőrizték. Kedves támogatásuk és bizalmuk nélkül szegényebb lenne a kísérletem. Ezentúl szeretném köszönetemet kifejezni a Baltazár Színház nyári táborának, illetve a Mászínház foglalkozásainak résztvevőinek, akiktől sokat tanulhattam nem csak differenciálási igényeikről, tehetségük kifejezésének gyönyörű megmutatkozásairól, hanem emberi minőségekről, értékekről is.

A kísérletem szempontjainak elemzésében sokat jelentett Budovinszky Csilla őszinte beszámolója saját vizsgálatáról, ahogy segítőkész válaszai, kérdés megfogalmazásai is oly inspiratívan hatottak a foglalkozások megvalósulására.

Szeretném megköszönni a budapesti nappali otthon valamennyi munkatársának, különösen a gyógypedagógus segítőmnek, aki, úgy gondolom, hogy megalapozta a kísérlet sikerességét azáltal, hogy azonnal bizalmat szavazott nekem és mentori minőségű jelenlétével száz módon

segítette a munkámat. A résztvevő fiataloknak nagy hálával tartozom elfogadó, aktív, lelkes, vidám megjelenésükért, amivel egy életre szóló élménnyel ajándékoztak meg.

A szegedi nappali otthon munkatársainak segítségéért nagy hálával tartozom, hiszen ennek köszönhetem, hogy valamennyi drámafoglalkozás alkalmával pozitív élményekkel gazdagodhattunk mindannyian. Segítőkész jelenlétük támogatta a bizalmi légkör megvalósulását, játékvezetői kompetenciáim fejlődését, a résztvevőkkel való kommunikációs utak lehetőségeinek bővítését. A tőlük kapott visszajelzések megerősítették jelen kutatás eredményeinek megbízhatóságát és igazolták a kutatási probléma relevanciáját. Köszönöm nekik az őszinteséget, nyitottságot, bizalmat, segítőkész támogatást és elfogadó attitűdöt irányomban. Szeretném hálámat kifejezni a résztvevőknek, amiért megmutatták, milyen csodák rejlenek személyiségükben és olyan emberi értékekre tanítottuk egymást, mint a szeretet, elfogadás, érzelemkifejezés, jelenlét és kezén fogva haladhattunk az önismeret útján.

Köszönöm valamennyi barátomnak, akik megértően álltak mellém, amikor jelen kutatással járó munkából kifolyólag az élet egyéb területein elvesztettem a jelenlétet. Szeretném megköszönni Édesanyámnak, aki biztonságot és támogatást adott nekem ahhoz, hogy mindezt megvalósítsam az eltelt félév alatt.

10. Irodalomjegyzék

Anat Geiger, Carmit-Noa Shpigelman és Rinat Feniger-Schaal (2020). *The socio-emotional world of adolescents with intellectual disability: A drama therapy-based participatory action research*. The Arts in Psychotherapy, Haifa/Cambridge?

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0197455620300526> (2024.04.24.)

Baltazár Színház (2024) Honlapja. <https://baltazarszinhaz.hu/> (2024.10.02.)

Bernát, A. & Kozma, Á. (2017). *A fogyatékos nappali ellátásban biztosított fejlesztések, programok, tevékenységek feltáró vizsgálata*. TÁRKI Zrt.

https://www.tarki.hu/hu/news/2017/kitekint/20170424_nappaliellatas.pdf (2024.10.25.)

Boehm, A. & Boehm, E. (2003). Community Theatre as a Means of Empowerment in Social Work: A Case Study of Women's Community Theatre. *Journal of Social Work*, 3(3), 283-300. <https://doi.org/10.1177/1468017303333002>

Budovinszky, Cs. (2006). *A playback improvizációs színház, mint művészetterápiás önkifejezési lehetőség*. Pécsi Tudományegyetem.

Csákváry, J. & Mészáros, A. (2012). *Értelmi fogyatékos (intellektuális képességzavarral élő) gyermekek, tanulók komplex vizsgálatának diagnosztikus protokollja*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.

DICE Konzorcium (2010). *DICE– a kocka el van vetve. Kutatási eredmények és ajánlások a tanítási színház és dráma alkalmazásával kapcsolatban*. DICE Conzortium.

https://www.dramanetwork.eu/file/DICE_kutatasi_eredmenyek.pdf (2024.04.22.)

Donáth A. (2024). *A playback műfajról*. <https://donathattila.hu/playback-szinhaz/a-playback-mufajrol/> (2024.10.28.)

Eck, J., Golden, D. & Kaposi L. (2020): *Útmutató a dráma és színház tantárgy tanításához – A 2020-ban kiadott Nemzeti Alaptanterv és Kerettanterv alapján*. Eszterházy Károly Egyetem. <https://www.oktatas2030.hu/wp-content/uploads/2020/10/utmutato-a-drama-es-szinhaz-tantargy-tanitasahoz.pdf> (Megtekintve: 2024.04.22.)

Eck, J., Kaposi, J. & Trencsényi L. (2016). *Drámapedagógia – Színháznevelés*. Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet.

- Etrl, D. (2013). *Új néző. Társadalmi dráma és drámapedagógia felnőttekkel*. Szegedi Tudományegyetem.
- Gabnai, K. (2023). *Drámajátékok - Bevezetés a drámapedagógiába*. Selinunte Kiadó.
- Hatos, Gy. (2012). *Életkilátás-életkísérés az értelmi akadályozottsággal élő felnőttek körében*. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Kaposi, L. (2013). *Játékkönyv*. II. Kerületi Kulturális Közhasznú Nonprofit Kft.
- Kereszty, Zs. (2012). Pedagóguskompetencia néhány kiemelt területen. In Czike, B. (Ed.), *Új témák és tevékenykedtető módszerek a pedagógusképzésben. Foglalkozástervek*. (pp. 168-172). Educatio Kht.
- Könczei, Gy. (2002). A gyógypedagógia jelene és jövője. *Gyógypedagógiai Szemle*, 30(4), 259-263. http://www.epa.hu/03000/03047/00020/pdf/EPA03047_gyosze_2002_4_259-263.pdf (2024.10.24.)
- Lányiné Engelmeier, Á. (2017). *Intellektuális képességzavar és pszichés fejlődés*. Medicina Könyvkiadó Zrt.
- Lépünk Hogy Léphessenek (2022). *Fogyatékos családtagot ápolók 12 pontja*. Lépünk Hogy Léphessenek. <https://lepjunkhogylephessenek.hu/2022/03/a-fogyatekos-csaladtagot-apolok-12-pontja/> (2024.03.05.)
- Magyar Waldorf Szövetség (2020). *A magyar Waldorf-iskolák kerettanterve*. Magyar Waldorf Szövetség.
- MáSzínház (2024). *Csoportfoglalkozások*. <https://mas-zinhaz.hu/csoportfoglalkozasok> (2024.09.30.)
- Meggyesné Hosszú, T. & Nagyné Hegedűs, A. (2013). *A tanulásban akadályozottak pedagógiájának komplex megközelítése*. Szegedi Tudományegyetem, Mentorháló. Online tananyag. http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/A_tanulasban_akadalyozottak/index.html (2024.11.17.)

Novák, G. & Kasbary, N. (2024). Drama in STEAM education: Possible approaches and connections to drama-based activities in STEAM education. *Hungarian Educational Research Journal*, 14 (3). 316-331. <https://doi.org/10.1556/063.2024.00272>

OECD (2018): A nemzeti Alaptanterv tervezete. Eszterházy Károly Egyetem, Budapest. https://www.oktatas2030.hu/wp-content/uploads/2018/08/a-nemzeti-alaptanterv-tervezete_2018.08.31.pdf (2024.04.24.)

Pinczésné, I. (2003). *Dráma – Pedagógia – Pszichológia* (pp. 33-36). Pedellus Tankönyvkiadó.

Pszínház (é. n.) *Playback*. Pszínház. <https://pszinhaz.hu/playback> (2024.10.29.)

Stephen Snow, Miranda D’Amico, Eric Mongerson, Elizabeth Anthony, Mira Rozenberg, Christina Opolko, Shyam Anandampillai (2017): Ethnodramatherapy applied in a project focusing on relationships in the lives of adults with developmental disabilities, especially romance, intimacy and sexuality. *Drama Therapy Review*, 3(2), 241-260.

Tölgyessy, Zs. (2018). *A drámapedagógia elmélete és gyakorlata. Egyetemi jegyzet*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem. <https://btk.ppke.hu/storage/tinymce/uploads/old/uploads/articles/4090/file/tolgyessy-dramaped.pdf> (2024.04.25.)

Vissi T. & Papp G. (2021). Hozzáférs és részvétel megvalósulása felnőttkorú, fogyatékkal élő személyek körében. *Esély. Társadalom és Szociálpolitikai folyóirat*, 32(4), 46-76. https://www.esely.org/kiadvanyok/2021_4/46-76-vissi-pappi-esely-2021-4-vegleges.pdf (2024.10.25.)

Zsámboki, A. (2016). „Az a célunk, hogy egy nem kirekesztő társadalom kereteiben gondolkodjunk.” Színház.hu. https://szinhaz.hu/2016/12/22/ az a celunk hogy egy nem kirekeszto tarsadalom kereteiben_gondolkodjunk (2024.11.18.)

11. Mellékletek

11.1. Interjúbeszélgetés a szegedi nappali otthon résztvevőivel a foglalkozások után

Öt résztvevőt, fiatalot tudtam megkérdezni, akikkel egyszerre beszélgettem. Segítségemre volt a Gondozónő, aki olykor egyértelműbbé tette a válaszokat, vagy érthetőbbé a kommunikációt. A beszélgetés összefoglalása alább olvasható, melyben a Gondozónőt G-betűvel jelölöm a továbbiakban is, a fiatalokat pedig: D., T., L., P., E betűkkel.

Én: Hogy érzed magad most? (*Vizuális támogatást használtam, emotikonok képében*)

D: Szomorúan. Mert képzeld el, hogy a napokban temettük el a nagymamámat.

Én: Sajnálom D. Ez nagyon szomorú.

T: Boldognak. Főleg, hogy jöttél.

L: Boldognak.

P: A „vicces, mókás” emotikonra mutat.

Én: Viccesen?

P: Viccesen. L. miatt. (*Nevetnek*)

E: A „kínosan” emotikonra mutat.

Én: Hogy érezted magad a foglalkozásokon?

D: Jól. Jó volt együtt lenni.

T: Nagyon jól.

L: Jól.

P: Boldogan.

E: Jó volt.

Én: A foglalkozások után meddig érezted magadon ezt a „jó érzést”?

D: Jó volt együtt.

E: Jó volt együtt lenni.

G: Erre úgy lehetne választ adni talán, hogy emlegették. Még másnap is emlegették.

T: Hát nekem apukámmal nagyon nehéz volt. És ő most elment. *(Elmondja, hogy milyen nehéz volt látni, hogyan épül le az apuka a demencia alatt. Gondozónő reflektál:*

G: T-nek ez volt a fókuszban végig. Mióta van ez? Már nagyon hosszú ideje, több éve. De a foglalkozások segítettek elterelni a figyelmet erről?

T: Igen.

Én: Ha van kedved, beszélgethetünk még erről később *(Megbeszéltük előtte, hogy korlátozott idő áll rendelkezésünkre).*

T: Jó, jó.

Én: Mit szerettél legjobban a foglalkozásokban?

D: A vakvezetést. Meg a rablósat *(mutatja: mikor el kell emelni a tárgyakat. „Őrszem” játékként jelöltem a tervezetekben. Nevet, tapsikol.)* Noémi, én nem felejttem el azt! Meg azt is, mikor jót meg rosszat kellett mondani.

T: A rablós, a karmester játékot.

L: A rablós játék *(összenevetnek D-vel)*

Én: Mikor ti voltatok az őrszemek, vagy amikor ti voltatok a rablók?

L. és D: Amikor őrszemek voltunk *(Nevetés).*

P: Nekem a karmester tetszett, meg a vakvezetés, amikor én vezettelek téged *(Rám néz).*

E: Karmester. Elloptam, a tolvaj voltam.

Én: A bábelőadásban is nagyon ügyes voltál E.

G: A bábelőadás során is új oldalait ismerhettem meg a fiataloknak. Kifejezetten megdöbbsentem E. arcjátékán, beszédén, az egész jelenlétén. Ugye ő szokott bábozni, de én nem látom a díszlet mögött őt. Megdöbbsentő volt. Nagyon ügyes voltál.

A tükörjátékot nagyon sokat emlegették utána, még következő héten is.

Én: Volt bármi, amit nem szerettél a foglalkozásokban? Amit máshogy csináltál volna? Túl hosszú, túl rövid volt a foglalkozás?

D: Noémi, nekem azt kell, hogy mondjam, hogy nem volt ilyen, hogy rossz. Pont jó volt.

Én: És olyan, hogy túl kevesen, túl sokan voltunk a csoportban?

E: Mindenki (*mosolyog*).

P: Túl sokan.

T: Talán sokan.

Én: Szerinted közelebb kerültél valakihez a foglalkozások alatt? Dolgozókhoz, társakhoz?

D: Én a L-el vagyok jóban, mert vicces.

Én: De vele előtte is jóban voltatok?

D: Igen.

Én: Azóta jobban vagytok?

D: Igen. Meg a *Gondozónővel* is jóban szoktam lenni, van egy közös dalunk is.

Én: Vele előtte is jóban voltatok. De nem romlott a kapcsolatotok?

D: Nem romlott.

G: Nem, én is érzem, hogy közelebb kerültem hozzájuk. Mert a közös, jó élmények összehozták az embereket.

T: Nekem nem volt ilyen, mert előtte is jól ismertük egymást, jóba voltam mindenkivel.

L: Én közelebb kerültem a D-hez.

Én: És P-hez? (*Ők egy párt alkotnak. L. bólint.*) Erősített benneteket, amikor párba voltatok a vakvezetésnél? (*L. bólint.*)

P: L-hez. L-el jól vagyunk. Erősített, igen.

E: Báboztam.

Én: Jobban érzed magad itt a napköziben a foglalkozások hatására?

D: Jobban érzem magam.

T: Nem, én előtte is jól éreztem magam.

L: Nem...

Én: Szerinted fejlődte valamiben a foglalkozások hatására? Miben lettél ügyesebb? (Bátrabb lettem, jobb barát lettem, jobban tudok együttműködni másokkal, jobban ki tudom fejezni az érzéseimet)

D: Bátrabb lettem. Mindegyikből fejlődtem. Jobban ki tudom fejezni az érzéseimet.

Én: Mi segített neked ebben?

D: A szeretetet.

Én: Itt kaptál?

D: Igen, rengeteget.

Én: A napköziben is?

D: Igen.

T: Én eddig is tudtam szeretni, szomorú lenni... Teljes mértékben szeretni tudom azt, akit szeretek, megbízom abban, aki úgy látom, hogy megbízható és nem, akiben nem lehet. Hát én kicsit máshogy vagyok itt, mint a többiek. Kreatívabb vagyok.

L: Én játékosabb lettem.

Én: Még valamiben fejlődte?

L: Nem.

P: Jobban odafigyelek az érzéseimre, jobban szeretem a dolgozókat.

Én: A társaidat is?

P: Igen.

E: Jó volt.

Én: Mit adtak neked a foglalkozások?

E: Bábozni. *(Elmondja az előadásokat, amiket a napköziben csináltak)* Mozgás. Amikor utánoztuk egymást.

G: A tükörijátékot mondja.

E: Utánoztuk. Tükörijáték, tükörkép.

P: Közös élmény.

L: Tükörijátékot.

T: Örömet.

D: Jó érzést adott.

Én: Köszönöm szépen.

Az Intézményvezető Asszony (aki egy alkalommal csatlakozott hozzánk) és a Gondozónő, illetve ásvány-és hangterápiás foglalkozástartó munkatárs (aki két alkalommal vett részt) válaszait közlöm először. Az Intézményvezető Asszonyt a továbbiakban „I” betűvel, a Gondozónőt „G” betűvel jelölöm.

Én: Mit adott Önnek a foglalkozás?

I: Számomra ez egy tanulási folyamat volt, minthogyha megismertem volna egy teljesen más minőségben a fiatalokat. Csodálatra méltó volt számomra az -szinte felemelő élmény-, ahogy megfogalmazták az érzéseiket. Olyan érettségi szinten, ahogy én magam nem gondoltam volna. Ezek a foglalkozások, vagy a te személyiséged -mert azt hozzá kell tenni, hogy aki a foglalkozásokat koordinálta az te voltál; mi ugye résztvevők és segítők voltunk ebben a dologban- lehetőséget adtak, és a résztvevők olyan elvont fogalmakkal tudtak élni, ami számomra is új volt. Én mindig azt mondtam, hogy mindenki egy egyedi értékkel bíró személy egyenként és megfogalmaztam, hogy mi egy csoda csapat vagyunk. Tényleg ez így van, hogy minden fiatalban egy csoda rejlik és ezt tényleg azok a dolgok is alátámasztották, amiket a foglalkozások alkalmával kiváltottál belőlük, kihoztál belőlük. Mert ezt is egy készség, képesség, személyiségfejlesztésnek, vagy önismeretnek lehet neveznünk. Én azt gondolom, hogy nagyon-nagyon sokat tanultam ebből a foglalkozásból, úgyhogy ezt köszönöm; köszönöm neked. Hogy én ezt megélhettem. És én ettől nagyon boldog vagyok (*A jelenlévő fiatalok is mosolyognak*). Hogy olyan nagyon éretten meg tudták fogalmazni a gondolataikat. Hogy erre te alkalmat teremtetél. És ahogy figyeltem az arcokat, a mosolyt, nagyon várták a foglalkozásokat.

Én: Mit adtak a fiataloknak a foglalkozások?

Eleve egy összetartó csapat voltak, nem erről szólt, hogy összehozza őket. Hanem arról szólt, hogy segített nekik az önkifejezésben. Hogy ezt meg tudják fogalmazni. Várták ezeket az alkalmakat nagyon, ahogy várnak minden új és pozitív dolgot. Meg nyilván a te személyed is:

Az egyik résztvevő például nem minden foglalkozáson szeret részt venni, de a te foglalkozásod az szent volt neki; az szent volt számára. Ha Noémi itt volt, akkor ő biztos, hogy jön.

G: Hozzáteszem, hogy nem csak a résztvevők, hanem a dolgozók is versenyeztek, hogy jöjjenek. Igen, mert ugye előtte mindig megbeszéltük, hogy ki jöjjön.

Én: Mi volt a motiváció a dolgozók részéről?

G: Sok minden miatt szerettünk volna jönni.

I: Nekünk is, önmagunk megismerése miatt is, hogy: "jé, egy ilyen helyzetben én így tudok viselkedni!". Nekik is: bár nem tudja megfogni a dolgot, de tudja, hogy jó, valami miatt jó, valamiért itt kell, hogy legyen. Mi is ugyanígy vagyunk ezzel, hogy nem tudjuk megfogalmazni pontosan, de valamiért jó: mert jól érzem magam ebben a közegben, jól érzem magam ebben a csoportban. Egyszerűen megfogalmazva; ezért.

G: Nekem a legjobb az volt ebben az egészben, hogy olyan a személyiséged, hogy abszolút bizalmat tudtam szavazni neked és nagy érdeklődéssel fordultam a foglalkozások felé ezáltal is. Szerintem, aki ilyen foglalkozásokat tart, annak mérhetetlenül fontos, hogy megfelelő személyisége legyen hozzá, mert abban, amit kisugárzunk, a személyiségünk is benne van és nem mindegy, hogy mit adunk át. És úgy éreztem, hogy te abszolút -személyiség és minden téren- alkalmas vagy arra, ami ilyen foglalkozásoknál nagyon fontos: hogy megbízzanak benned. Mert különben nem nyílnak meg. Ahhoz, hogy megnyíljanak az emberek körülötted, ahhoz olyan személyiség is kell.

Nekem olyan téren is sokat adott, hogy kreatív vagy, kreatív dolgok voltak benne, és nekem is olyan ötleteket adott, amik azt gondolom, alkalmazhatóak, ha olyan helyzet van, ha foglalkozást kell tartani. Ezért is örülhettem nagyon, ha ott lehettem. Mindegyiken nem tudtam jelen lenni, de érzékeltem a lényegét azokon a foglalkozásokon is, amiken jelen voltam. A fiatalokon is éreztem végig, hogy meg tudtak nyílni, abszolút: kérdés sem volt. És én is érzékeltem, hogy a fiataloknak más oldalát is megismertem egy kicsit. *Az egyik résztvevő* volt számomra a legmegdöbbentőbb, olyan értelemben, hogy teljesen elvarázsolódtam attól, ahogy bábozott, az arca, az egész, a megoldása.

I: És olyan jó volt azt látni, hogy mi bábozunk velük már ezer éve, de teljesen más volt ez a bábszituációs jelenet, mint amikor a díszlet mögött belebújsz egy mese-szerepbe. Az más, mint, amikor egy hétköznapi szituációban hétköznapi dolgokat kell megélned. És láttam bennük azt a tanulási folyamatot, hogy: igen, tudják ezt is értelmezni. Láttam a fejlődést.

G: Meg hogy ki tudták és ki akarták fejezni az érzéseiket: ez végtelenül fontos.

Én: Nekem az érzelm kifejezés megmutatkozásai leginkább az „érzelemszobrok” játéknál jött elő, meg a megbeszélésnél.

I: Az is félelmetes volt. A megbeszélésnél, ahogy körbe ültünk és azok a mondatok, amik elhangzottak a szájukból...! Biztos, hogy a szocializáció, a mi intézményünk és a családi háttér; az a miliő, ami körbeveszi őket, annak is szerepe van ebben. Az ingergazdag környezetnek szerepe van ebben.

Én: Én is félve hoztam be ezt a feladatot, mivel nagyon elvont dologról volt szó.

I: Ha belegondolsz, értelmileg akadályozottak esetében elvont fogalmakról beszélni... „Akkor most mi van..?” Pedig érdemes kicsit kibővíteni a szakirodalmat, hogy igen; képes rá. Képes elvont dolgokról beszélni. És itt jön elő a családi háttér és a szocializáció hatása. Tanulható! Tanulhatók ezek a dolgok.

G: Ásvány-és hangterápián én ezt alkalmaztam. Érzelm kifejező szavakat hoztam be és mikor rákérdeztem, hogy mi mit jelent, tudták. Elég ügyesek.

Ezek a foglalkozások alkalmasak arra, hogy a fiatalokból olyat hozzon elő, ami általában nem biztos, hogy előjön, mert nincs inger arra. Például az érzelm kifejezés náluk is borzasztóan fontos és te eléggé rámentél erre; a gyakorlatok is erre irányultak. Azt gondolom az érzelmek kifejezése mindenkinél nagyon fontos és te ezt erősítetted bennük. Mint gondozónőnek érdekes volt ezt is meg tapasztalnom. Én hozzám eddig is közel álltak, de az embereket a közös pozitív élmények közelebb hozzák egymáshoz. Ezt, és a kreativitást kiemelném. A kreatív módszerek, ötletek nagyon tetszettek, ez a „egy szóban fejezd ki!” nagyon jó, hogy felismerjék, hogy bizonyos dolog milyen érzéseket, gondolatokat vált ki belőlük és esetleg arra inspirálja őket, hogy ezentúl eszükbe jusson, hogy máskor is megfogalmazzák magukban mi mit vált ki belőlük.

É: Bármilyen, amit másképp csinálnál?

G: Az elején jeleztem egy apró technikai dolgot, hogy az egyik gyakorlat szabálya lehetett volna egyértelműbb, de ezentúl nincs semmi. Pedig én is kreatív foglalkozásokat tartok, abszolút közel áll hozzám ez, amit te is csináltál, de teljesen bele tudtam olvadni, élveztem és láttam, hogy ez hasznos. Bejöttek, hogy mi mire jó, milyen képességet erősít, és abszolút arra is inspirált, hogy azok, amit nagyon élveztek, azt időnként máshol is bevessük.

Én: És az időkeret, csoportlétszám is megfelelő volt?

G: Az időkeret teljesen: nem láttam, hogy fáradnak, végig jelen voltak és élvezték, tehát az időkeret is jó volt. A csoportlétszám ideális volt szerintem, vagy kisebb, de több nem nagyon lehetne már, hiszen egy ilyen jellegű foglalkozásnál fontos, hogy oda tudjon mindenki koncentrálni arra, ami éppen történik. Nem éreztem azt se, hogy sok, azt se, hogy kevés. Te nálad azt észleltem, hogy teljesen kézbe tudtad tartani, oda koncentráltál, oda tudtál figyelni mindenkire, nem érezhette egyetlen fiatal se, hogy nem kapott ebből a figyelemből a foglalkozás alatt.

Én: Milyen képességeik fejlődtek, mit adtak a fiataloknak a foglalkozások?

G: Bennem az fogalmazódott meg, hogy ezek a feladatok alkalmasak arra, hogy a hangsúlyt kicsit az érzelmekre összpontosítsa, hogy jobban felfigyeljenek arra, ezáltal jobban ki tudják fejezni magukat. Meg a játékoság. Nekik végtelenül fontos: ha bármi pozitív dolgot, képességfejlesztést az ember játékos formába tud csomagolni, az jobban célt ér, mert nagyon fogékonyak rá. Az náluk hatalmas dicséret, hogy vicces vagy. A humor, a jókedv, a játék nagyon fontos és mindig jó hangulat volt a foglalkozásokon. És tényleg, én tapasztaltam, hogy mennyire várták, micsoda örömmel jöttek.

Én: Meddig érződött a foglalkozások hatása?

G: Ez nem konkrétan leírható, de emlegették. Beúszik a mindennapokba, de emlegették, felidéztek eseményeket onnan, elmesélték, mi történt. Például, hogy „jajj, képzeld, most csukott szemmel mentünk”. Ez is nagy dolog, mert kell egy fajta bizalomérzet ahhoz, hogy teljesen rá tudd bízni magad a másakra. Hogy megtapasztalhatták, hogy teljesen rábízhatom magam a másokra. Meg a kötődést is erősíti a másikkal. Én azt vélem, ahol az emberek kapcsolódni tudnak egymással, ott erősödik a kötődés; és ezek ilyen közös élmények voltak.

Én: Olyan volt -e, hogy bármi negatív hangulat feljött a résztvevőkben a foglalkozások hatására?

G: Abszolút nem, inkább stresszoldó hatása volt. Beszéltünk róla korábban, hogy *az egyik résztvevő* milyen helyzetben volt, láttam, hogy ez téged is megihatott. Itt viszont alkalmasak voltak a foglalkozások arra, hogy adjon neki egy kis kikapcsolódást az ő mindennapi problémájából. Amiről egyfolytában, évek óta beszél. És itt ki tudott kapcsolódni, ez is nagyon fontos, hogy el tudta engedni és teljesen be tudott kapcsolódni a csoportfoglalkozásba.

Ezután a két gyakorlatot teljesítő hallgatót kérdeztem, egyiküket H., a másik hallgatót A. Betűvel tüntetem fel a továbbiakban.

Én: Hogy éreztétek magatokat a foglalkozásokon?

H: Jól: tényleg az, hogy ilyen bizalmi légkör volt a foglalkozásokon. Meg olyan felszabadult volt, szóval én jól éreztem magam.

A: én is jól éreztem magam, én is első körben a bizalmat tudnám kiemelni, az tényleg nagyon jó volt. Meg nagyon nyugtató személyiséged van és így nagyon könnyű volt kapcsolódni is az elején. Bár kicsit furcsa volt nekem belecsöppenni a közepébe, hogy addigra fiatalok már többször részt vettek a foglalkozásokon, de biztos az is hatással volt rám, hogy azt éreztem, hogy már nagyon megvan ez a bizalom; így könnyebb volt nekem is.

Én: És mi tetszett legjobban a foglalkozásokban? Akár egy játék, akár egy-egy megmutatkozás?

A: Nekem elsősorban a szemléletmódod, ami nagyon tetszett. Jó volt megélni, hogy tényleg egyenrangú felnőtt egyénként vannak kezelve a fiatalok. Nekem ez tetszett a legjobban a foglalkozásokon.

H: Igen, én is ezt mondanám, meg ezt beszéltük is mi már egyébként. Meg persze a játékok is jók voltak, amikor így szabadon mozoghattak a zenére, az nekem kifejezetten tetszett, mert általában egészen irányított foglalkozásaik vannak, és itt azt csinálhattak, amit szerettek volna és hogy lényegében erre vannak megkérve, szerintem az tök jó volt mindenkinek. De igazából a szemléletmód, ami tetszett nagyon: a feladatok elvégzésére képes, felnőtt egyénként kezelted őket, ami szerintem fontos és sajnos sokszor elfelejtődik, ha fogyatékkal élő személyekkel dolgozik az ember.

Én: A többi foglalkozásokon mást tapasztaltatok?

H: Hát ez foglalkozás függő. Vannak olyan foglalkozások, ahol ez meg tud jelenni, meg van ahol túlféltés jelenik meg, vagy alábecsülés. Vagy még inkább ilyen átlagolás: hogy mindenkit egy szintre sorolnak.

Én: Van -e olyan kiemelendő képesség, amiben szerintetek ők fejlődtek?

A: Nehéz nekem megítélni, mert tavaly voltunk itt három hetet és most szeptember 16-tól vagyunk december 16-ig. De én az érzelemkifejezést tudnám kiemelni.

H: Igen, meg én úgy láttam a figyelmük is fejlődött. Voltak olyan játékok, amit nem értettek elsőre és aztán belejöttek; ehhez figyelniük kellett, megérteni a játékot.

Én: Meg végig így jelen kell lenni, nem?

H: Igen! Szerintem ez is fejlesztette a figyelmüket, meg hogy így ott tudnak lenni kicsit aktívabban.

Én: Szerintetek az egymáshoz való kapcsolódásban fejlődtek?

H: Alapból inkább azok a személyek vettek részt a foglalkozásban, akik könnyebben tudnak kapcsolódni, ezért nem annyira látható ez.

Én: És az egyik résztvevő?

H: Hát nála meg szerintem nem. Nála meg ugye a gyógyszerek miatt van az, hogy fáradékony és nehezen veszi fel a kapcsolatot másokkal, amin nehéz változtatni.

A: Viszont volt az, hogy ő elkezdett a fodrászáról beszélni, tehát így felvett kapcsolatot velünk; ilyen korábban nem volt.

Én: Mindketten több alkalmon is részt vettetek ugye. Az a kérdésem, hogy az elsőhöz képest, a második alkalmatokon, láttatok -e olyat, hogy ügyesebbek lettek valamiben, egy-egy gyakorlatban?

H: Mindketten az utolsó alkalommal voltunk másodjára, elsőre pedig én az elején, A. pedig kicsit később. A beszélgetőkörben látszott, hogy egyre jobban megy a feladat. Nekem pont úgy jött ki, hogy a titkos karmester játékoknál voltam ott kétszer. Az első alkalommal még nem annyira értették a feladatot és nehezen ment, de az utolsó alkalommal már szerintem tök jól játszották. Az egyik résztvevő a vakvezetésnél mondta is, hogy félt tőle, de most már nem fél tőle és azt is jó volt látni, hogy ennyire örült ennek.

A: Én egymást követő hetekben voltam, úgyhogy nekem ennyire feltűnő nem volt.

Én: Szerintetek mennyi ideig tartott a foglalkozások hatása? A fiatalok egy „jó érzést” fogalmaztak meg és mennyi ideig láttatok rajtuk ezt a hatást?

A: Szerintem aznap még, meg pénteken is.

H: Pénteken is: hogy úgy kiegyensúlyozottabbak.

A: Meg az utolsó alkalom utáni héten feljött, hogy milyen kár hogy nem lesz több alkalom.

H: Igen! Hogy milyen rossz, hogy nem jön már többet a Noémi.

Én: És van -e bármi, amit máshogy csinálnátok? Akár vezetői tevékenység, időkeret, vagy csoportlétszámmal kapcsolatban?

H: Igazából nincs. Talán annyit tennék hozzá, hogy az időkereten lehetne változtatni, ha lett volna rá lehetőség. Mert látható volt, hogy néha kicsit kevésnek érezték az időt, bár lehet, hogy a végtelenségig is el lehetne játszani velük. Maximum ez, de igazából nem nagyon látok olyat, amin úgy biztos, hogy változtatnék.

Én: Mit adott nektek ez a foglalkozás és mit adott a résztvevőknek?

H: A résztvevőknek biztosan adott pozitív érzéseket és emlékeket, de adott nekik sikerélményt is. Mert többükön lehetett látni, hogy tök örültek annak, hogy feladatokat jól meg tudtak csinálni és a sikerélmény nem csak ilyen pillanatnyi dolog, hanem biztos, hogy meg is adta nekik azt az érzést, hogy tudnak ilyen ügyesek is lenni. Meg az érzelemkifejezési képességek lehetőségét adta.

Nekem igazából motivációt adott. Hogy lehet és érdemes akár ilyen rendhagyóbb foglalkozásokat is tervezni. Pont holnap lesz egy ilyen foglalkozásunk, amit igyekeztünk hasonló szemléletmóddal megszervezni.

Én: És milyen foglalkozás lesz?

H: Mostanában többükben vannak nehéz érzések és a foglalkozás az érzelemkifejezésre irányul, kreatív technikákkal.

A: Ehhez a motivációhoz én is nagyon tudok kapcsolódni. Hogy érdemes ilyen csoportot tartani, illetve szakmailag is nekem sokat mutatott. Megmutattad, hogy szerintem milyen itt egy jó csoportvezetés és hogy miből is tudok táplálkozni.

Én: Köszönöm szépen.

11.2. Interjúkérdések

11.2.1. Nappali otthon munkatársi kérdőív

1. Ön hogy érezte magát a foglalkozáson?
2. Ön hogy látta, a résztvevők hogy érezték magukat a foglalkozásokon?
3. Úgy gondolja, hogy megismerte új oldalait a résztvevőknek? Volt olyan megnyilvánulásuk, ami meglepte Önt?
4. Amennyiben az előző kérdésre igen választ adott: milyen képességeiket, személyiségjegyeiket, ismereteiket, viselkedéseiket ismerte meg a foglalkozások alatt?
5. Ezen területek megismerése, úgy gondolja, hogy közelebb hozta a résztvevőkhöz? (Ha nem, miért?/ Ha igen, miért?)
6. Tapasztalt -e bármilyen változást a csoportban a foglalkozások alatt? (Csoportdinamikában, csoportkohézióban)
7. Ha több foglalkozáson is részt vett: tapasztalt -e bármilyen változást a résztvevők képességeiben a foglalkozáson?
8. Tapasztalt -e bármilyen változást a foglalkozások után a résztvevőkön? (Együttműködés, kommunikáció, szociabilitás, vidámság, nyugaltság, frusztráció, ingerlékenység, agresszió?)
9. Tudja ezt a magatartási változást határozottan a drámafoglalkozásokhoz kötni?
10. Mennyi ideig tartott a foglalkozások hatása a résztvevők körében?
11. Mennyi ideig érezte hatását Önmagán?

12. Van -e bármilyen ötlete, tanácsa, javaslata számomra, amit máshogy csinált volna?

13. Mit adott Önnek a foglalkozás?

14. Ön szerint mit adtak a résztvevőknek a foglalkozások?

11.2.2. Résztvevői kérdőív

1. Hogy érzed magad most?
2. Hogy érezted magad a foglalkozásokon?
3. Hogyan érezted magad, amikor megérkeztél a foglalkozásra?
4. ...és amikor elmentél a foglalkozásról?
5. A foglalkozás után meddig érezted magadon ezt az érzést?
6. Mit szerettél legjobban a foglalkozásokban? (Beszélgetőkör, egyik játék, együtt lenni a többiekkel)
7. Volt bármi, amit nem szerettél a foglalkozásokban? Amit máshogy csináltál volna? (Az egyik játék nem tetszett, a foglalkozások túl hosszúak/ rövidek voltak, a csoportban túl sokan/kevesen voltunk)
8. Szerinted közelebb kerültél a többiekhez (valakikhez) a foglalkozások alatt? Ha igen, kikhez? (Dolgozók, társak?)
9. Máshogy érzed-e magad a foglalkozások hatására itt, a nappali otthonban? (Több barátod lett itt? Szívesebben jössz be ide?)
10. Szerinted fejlődöttél valamiben a foglalkozások hatására? Miben lettél ügyesebb? (Bátrabb lettem, jobb barát lettem, jobb lett a kapcsolatom másokkal, jobban tudok együttműködni másokkal, jobban ki tudom fejezni az érzéseimet)

11. Mit adott neked a foglalkozás? (Barátokat, önbizalmat, szeretetet,
figyelmet, jókedvet, vidámságot, biztonságos teret,
felszabadultságot, tanulást önmagamról)

11.3. Szülői beleegyező nyilatkozat

Tisztelt Szülő/Gondviselő!

Oláh Noémi, a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Gyógypedagógus-képző Tanszék V. évfolyamos hallgatója vagyok és a karunkon megrendezésre kerülő Tudományos Diákköri Konferenciára készítek egy kutatást. A kutatás célja a drámafoglalkozások fejlesztő hatásának és gyakorlati alkalmazásának vizsgálata a gyógypedagógiai ellátást igénylő felnőttek körében. A témavezetőm Ladányi Lili egyetemi tanársegéd.

A kutatásomhoz kapcsolódóan drámafoglalkozásokat vezettem az SZKTT Egyesített Szociális Intézmény Fogyatékosok Nappali Intézményében. A foglalkozásokon kilenc nappali otthoni ellátott, illetve az intézmény dolgozói vettek részt. Az ötször másfél órás alkalmakról rendkívül pozitív visszajelzéseket kaptam a résztvevők és a munkatársak részéről egyaránt.

A kutatási témámhoz kapcsolódóan, hatalmas segítség lenne számomra egy visszajelző kérdőív felvétele a résztvevőkkel. A visszajelző kérdőív célja annak feltárása, hogy milyen hatással voltak a résztvevőkre a foglalkozások, kimutatható -e fejlődés együttműködés, önkifejezés, szociális kapcsolatok, kommunikációs téren. A kérdőív kiértékelése és a kutatási eredményeim megjelenítése teljesen anonim formában történik, az intézmény neve sem szerepel a dolgozatban.

Lehetséges, hogy Ön, mint gyermeke szülője/gondviselője, bármilyen olyan változást tapasztalt gyermekén, amely a drámafoglalkozásokhoz köthető. Amennyiben ez így van, hálás lennék, ha azt megosztaná velem, ezzel is segítve munkámat. Ezentúl, ha bármilyen kérdés merült fel Önben, az alábbi email címen bármikor szívesen állok rendelkezésére: noemi.olah100@gmail.com

A kutatásban való részvétel önkéntes és bármikor megszakítható.

Kérem szíves hozzájárulását, hogy gyermeke a kérdőívet kitölthesse.

Kelt: Szeged, 2024.11.05.

kutatást végző személy aláírása

Alulírott (szülő neve, lakcíme), BELEEGYZEM/NEM EGYEZEM BELE (a megfelelő részt szíveskedjen aláhúzni), hogy nevű gyermekem, szül. hely, idő a fenti szakdolgozati kutatásban részt vehessen.

Dátum

Szülő/Gondviselő aláírása

11.4. Plágium – Nyilatkozat

Alulírott (EHA-kód: X46R4E.....) jelen nyilatkozat aláírásával kijelentem, hogy a
„Verziók: Drámafoglalkozások intellektuális képességza-
varral élő felnőttek részére”
című szakdolgozat

(a továbbiakban: dolgozat) önálló munkám, a dolgozat készítése során betartottam a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. tv. szabályait, valamint a Gyógypedagógus-képző intézet által előírt, a dolgozat készítésére vonatkozó szabályokat, különösen a hivatkozások és idézések tekintetében.

Tudomásul veszem, hogy szakdolgozat esetén plágiumnak/szerzői jogsértésnek számít:

- szó szerinti idézet közlése idézőjel és hivatkozás megjelölése nélkül;
- tartalmi idézet hivatkozás megjelölése nélkül;
- más szerző publikált gondolatainak saját gondolatként való feltüntetése.

Kijelentem továbbá, hogy a dolgozat készítése során az önálló munka kitétel tekintetében a konzulenszt, illetve a feladatot kiadó oktatót nem tévesztettem meg.

Jelen nyilatkozat aláírásával tudomásul veszem, hogy amennyiben bizonyítható, hogy a dolgozatot nem magam készítettem vagy a dolgozattal kapcsolatban szerzői jogsértés ténye merül fel, a SZTE JGYPK Gyógypedagógus-képző Intézete a dolgozatot elégtelennek minősíti.

hallgató

Szeged, 2024. 11. 25.

11.5. Nyilatkozat mesterséges intelligencia igénybe nem vételéről

Kijelentem, hogy mesterséges intelligencia alkalmazást/programot (pl. képalkotó, szövegalkotó) nem használtam a dolgozat készítése során.

Jelen nyilatkozat aláírásával tudomásul veszem, hogy amennyiben bizonyítható, hogy a dolgozatot nem magam készítettem, illetve mesterséges intelligencia alkalmazás/program segítségével vettem igénybe vagy a dolgozattal kapcsolatban szerzői jogi jogsértés ténye merül fel, a Szekció megtagadja a dolgozat befogadását.

Dátum: 2024.11.25.

.....

Aláírás

OLÁH NOÉMI

Név (olvashatóan)